

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Charisma učitele

Teacher's charisma

STUDIJNÍ PROGRAM

Specializace v pedagogice

STUDIJNÍ OBOR

Učitelství odborných předmětů

VEDOUCÍ PRÁCE

doc. PhDr. Dana Dobrovská, CSc.

PEŠKOVÁ

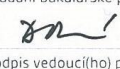
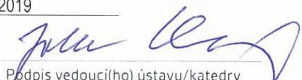

KLÁRA

2018

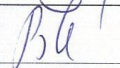
I. OSOBNÍ A STUDIJNÍ ÚDAJE

Příjmení:	Pešková	Jméno:	Klára	Osobní číslo:	
Fakulta/ústav:	Masarykův ústav vyšších studií (MÚVS)				☐
Zadávající katedra/ústav:	Oddělení pedagogických a psychologických studií				
Studijní program:	Specializace v pedagogice				
Studijní obor:	Učitelství odborných předmětů				

II. ÚDAJE K BAKALÁŘSKÉ PRÁCI

Název bakalářské práce:	Charisma učitele		
Název bakalářské práce anglicky:	Teacher Charisma		
Pokyny pro vypracování:	<p>Cílem bakalářské práce je zjistit, zda a jak vnímají středoškolsí studenti charisma učitele, jaké vlastnosti učitele považují za klíčové a zda osobnostní vlastnosti učitele ovlivňují jejich vztah k učení a k vyučovanému předmětu. Práce má teoreticko-empirický charakter. V teoretické části se opírám o nové publikační tituly především zahraniční provenience, v empirické části provedu výzkumnou sondu vycházející z výsledků dotazníkového šetření na střední odborné škole s technickým zaměřením.</p>		
Seznam doporučené literatury:	<p>HUANG, Yun-Chen., LIN, Shu-Hui. Assessment of Charisma as a Factor in Effective Teaching. Journal of Educational, Technology & Society, 2014. S.284-295. MILOJKOVIC, James. Teaching With Charisma. To Improve the Academy, published by The Professional and Organizational Development, Network in Higher Education, 1982. S.217-223. REITER, Michael A. Charisma. Jak ho objevit, rozvinout a cíleně použít. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2004. S.82.</p>		
Jméno a pracoviště vedoucí(ho) bakalářské práce:	doc. PhDr. Dana Dobrovská, Csc., MÚVS ČVUT - oddělení pedagogických a psychologických studií		
Jméno a pracoviště konzultanta(ky) bakalářské práce:			
Datum zadání bakalářské práce:	21.11.2017	Termín odevzdání bakalářské práce:	4.5.2017
Platnost zadání bakalářské práce:	30.9.2019		
			
Podpis vedoucí(ho) práce	Podpis vedoucí(ho) ústavu/katedry	Podpis děkana(ky)	

III. PŘEVZETÍ ZADÁNÍ

10.4.2018	
Datum převzetí zadání	Podpis studenta(ky)

PEŠKOVÁ, Klára. *Charisma učitele*. Praha: ČVUT 2018. Bakalářská práce. České vysoké učení technické v Praze, Masarykův ústav vyšších studií.

**MASARYKŮV ÚSTAV
VYŠŠÍCH STUDIÍ
ČVUT V PRAZE**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že jsem všechny použité zdroje správně a úplně citovala a uvádím je v příloženém seznamu použité literatury.

Nemám závažný důvod proti zpřístupnění této závěrečné práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V Praze dne: 01. 05. 2018

Podpis:

Poděkování

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce doc. PhDr. Daně Dobrovské za odborné vedení, konzultace, podnětné připomínky a cenné rady, které mi poskytla při psaní závěrečné práce.

Abstrakt

Závěrečná práce je zaměřena na problematiku charismatu učitele. Cílem práce bylo zjistit, zda a jak vnímají žáci na střední škole charisma učitele, jaké vlastnosti učitele považují za klíčové. Práce má teoreticko-empirický charakter. V teoretické části se opírám o nové publikační tituly především zahraniční provenience. V rámci empirické části bylo provedeno dotazníkové šetření na střední odborné škole. Pomocí realizovaného výzkumu jsem hledala odpovědi na otázky, jaké jsou osobnostní vlastnosti učitelů, kteří jsou respondenty vnímáni jako charismatičtí a zda žáci považují za charismatičké rysy u pedagogů expertní znalosti, smysl pro humor a didaktické schopnosti. Hlavním výstupem empirické části je představení výsledků dotazníkového šetření, doplněných o deskriptivní statistiku a jejich interpretace. V závěru práce jsou načrtnuty náměty pro možné pokračování výzkumu charismatu učitele.

Klíčová slova

Charisma učitele
Efektivní výuka
Znalosti
Osobnostní vlastnosti
Výukové metody
Humor

Abstract

The final thesis is aimed at the difficulties of teacher's charisma. The objective is to investigate whether and how the scholars perceive the teacher's charisma and what characteristics they deem essential. This work is of theoretical-empiric nature. The theoretical part employs up-to-date titles especially of foreign origin. The empirical part collects data based on high school questionnaire survey. The research is focused on answering the questions of what are the personality traits of teachers who are identified as charismatic and whether the teacher's expertise, sense of humor and didactic abilities are considered charismatic features by the scholars. The empirical part presents the results of the questionnaire survey complemented by descriptive statistics and their interpretation. Suggestions for a potential continuation of the teacher's charisma research are outlined by the end of the thesis.

Key words

Teacher's charisma
Effective teaching
Knowledge
Character traits
Teaching techniques
Humor

Obsah

Úvod.....	5
1. TEORETICKÁ ČÁST	
1.1 Pojem <i>charisma</i> – přístupy k jeho vymezení	8
1.2 Pojem <i>charisma</i> z pohledu současné vědy.....	10
1.3 Osobnost učitele, charisma a autorita v kontextu učitelova působení.....	12
1.3.1 Pojetí Roberta J. Walkera	15
1.3.2 Výzkumy J. Daviese	16
1.3.3 Další zahraniční výzkumy zaměřené na charakteristiky kvalitního učitele	16
1.3.4 Výzkum Milojkovice a Zimbarda	18
1.4 Měření charismatu - výzkum taiwanských autorek Huang a Lin	20
1.5 Teoretická část – souhrn	21
2. EMPIRICKÁ ČÁST	
2.1 Cíle empirického šetření.....	24
2.2 Výzkumný problém, otázky a hypotézy.....	24
2.3 Metody empirického šetření	25
2.4 Popis dotazníku ITCCC	26
2.5 Výzkumný soubor.....	27
2.6 Výsledky dotazníkového šetření	28
2.6.1 Předvýzkum	28
2.6.2 Administrace dotazníku	29
2.6.3 Zpracování a vyhodnocení dat.....	29
2.6.4 Ostatní výsledky.....	34
2.7 Interpretace výsledků.....	36
2.7.1 Vyhodnocení dotazníku	36
2.8 Shrnutí výsledků výzkumu	41
Závěr	43
Seznam obrázků	49
Seznam tabulek	50

Úvod

Ústředním tématem předkládané bakalářské práce je „charisma učitele“. S termínem „charisma“ se setkáváme poměrně běžně, je to často používaný pojem, kterému většina z nás rozumí, a přesto se obtížně vědecky popisuje. Pod abstraktním výrazem „charisma“ si převážná část lidí vybaví vlastnosti člověka, který se vyznačuje osobním kouzlem a přitažlivostí.

Charismatické vystupování je nepřehlédnutelnou složkou osobnosti, při výkonu pedagogické profese se stává velmi významnou a cennou předností, díky níž má učitel možnost snáze nadchnout žáky a vyvolat v nich touhu po vzdělávání. Charismatický učitel ztělesňuje pozitivní vzor, stává se pro žáky ideálem a často u nich vytváří kladný vztah k předmětu, oboru, škole. Vzdělávání žáků je pro kvalitního učitele celoživotním závazkem, předpokládá trvalé studium i nepřetržitou sebereflexi. Práce s žáky učitelům přináší i povinnost stále zdokonalovat vlastní schopnosti a dovednosti.

Odborná literatura, týkající se problematiky charismatu učitele, v České republice donedávna zcela chyběla. Jev charismatu učitele převážně stojí mimo hlavní zájem českých výzkumníků. Tématem charismatu ve školním prostředí se doposud zabývaly především zahraniční výzkumy.

Zvyšování kvality výuky je důležitou součástí strategie vzdělávací politiky naší země. Charisma je považováno za vlivný faktor efektivního učení. Vzdělávání s podporou charismatu je ve světě živým tématem, kterému by i u nás měla být věnována větší pozornost. Pro zlepšení výuky je důležité, abychom se zaměřili na učitelovy vlastnosti, které jsou u žáků klíčové pro přiznání charismatu konkrétnímu učiteli. Žák neočekává od učitele pouze kvalitní vědomosti. Pozornost žáků je věnována zejména osobnostním vlastnostem, kterými učitel disponuje a jeho didaktickým schopnostem.

Cílem bakalářské práce je zjistit, zda a jak žáci střední odborné školy vnímají charisma svých učitelů, jaké vlastnosti učitele pokládají za klíčové a zda osobnostní rysy učitele ovlivňují jejich vztah k učení. Prohloubení poznatků o problematice charismatu na střední odborné škole může vést k intenzivnějšímu a efektivnějšímu rozvoji zprostředkování profesních znalostí, dovedností a schopností.

Bakalářská práce má teoreticko-empirický charakter a je členěna do dvou částí. První část předkládá teoretické poznatky o charismatu obecně a následně v kontextu školy, ve druhé části práce je popsán průběh a výsledky empirického šetření. Teoretická část je zaměřena především na prezentaci dosavadních podstatných a určujících informací k tématu. V první části jsou představeny přístupy k vymezení

pojmu „charisma“. Způsob pojetí charismatu sociologem Maxem Weberem je popsán v navazujícím oddílu. Třetí část je věnována osobnosti učitele, charismatu a autoritě v souvislosti učitelova působení. Čtvrtá kapitola teoretické části popisuje metodu měření charismatu taiwanských autorek Huang a Lin. V závěrečném oddílu je uvedeno shrnutí teoretické části bakalářské práce.

Empirická část prezentuje výzkumná data získaná prostřednictvím převzatého zahraničního dotazníku (jeho české verze). Výzkumné šetření proběhlo na vybrané střední škole a kvantitativní údaje byly doplněny o další položky, z nichž část byla vyhodnocena kvalitativně. Strukturovaný sběr dat probíhal pomocí tištěných dotazníků. Hlavním výstupem empirické části je představení výsledků dotazníkového šetření, doplněných o deskriptivní statistiku a jejich interpretace.

Pomocí výzkumu na konkrétní střední škole jsem hledala odpovědi na otázky, jaké jsou osobnostní vlastnosti učitelů, kteří jsou respondenty vnímáni jako charismatičtí a zda žáci považují za charismatické rysy u pedagogů expertní znalosti, smysl pro humor a didaktické schopnosti tak, jak to předpokládají taiwanské autorky.

V závěru práce je uvedena diskuze k získaným výsledkům a načrtnuty náměty pro možné pokračování výzkumu charismatu učitele.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Pojem *charisma* – přístupy k jeho vymezení

Pojem *charisma* je převzatý z řeckého výrazu, který znamená „obdarovaný“. Získaný dar je představován určitou vyšší silou, jedinečným kouzlem, čímsi posvátným, božským či démonickým. Z etymologického základu slova vyplývá, že se jedná o určitou mimořádnou schopnost, kterou člověk nezíská vlastním úsilím, ale která mu byla darována, a to přírodou, bohem nebo osudem.

Výraz *charisma* vznikl v náboženském kontextu. Ve své původní podobě pojmenovává božské dary, jako je prorocství, uzdravení a zázračné účinky. Ottův slovník naučný používá pro vysvětlení pojmu výčet charisimat apoštola Pavla. „Skrze Ducha svatého bývají člověku dány řeč moudrosti, řeč umění, víra, dar uzdravování, div činění, prorocství, rozeznání duchů, rozličnost a vykládání jazyků. V katolické církvi jsou za dary Ducha svatého označovány nadpřirozené ctnosti, udílené ve svátosti biřmování, je to dar moudrosti, rozumu, síly, umění, pobožnosti a bázně boží.“

Konceptem charismatu se na přelomu 20. století zabýval jeden ze zakladatelů sociologie, Max Weber. Gebhardt uvádí (1994), že málokterý jiný termín Maxe Webera je dodnes v odborných kruzích tak známý jako *charisma*. Pojem *charisma* má ve Weberově sociologii důležitou úlohu. Za charismatické vlastnosti Weber považuje magické schopnosti, dar prorokovat, mimořádnou sílu ducha i slova. Hovoří o kvalitách, které nejsou dostupné běžným lidem, ale je jim přisuzován božský původ a jsou chápány jako příkladné. Na základě takových hodnot se s dotyčným jedincem jedná jako s vůdcem. Charismatem podle Webera disponují hrdinové, velcí vojevůdci, kouzelníci, proroci a věštcí, geniální umělci, vynikající politici, zakladatelé světových náboženství - Buddha, Ježíš a Mohamed, zakladatelé států Solón a Lykurgos, velcí dobyvatelé jako Alexander, Caesar a Napoleon (Weber, in: Parsons 1947).

Weber vnímá *charisma* jako hybnou revoluční sílu, když říká, že do struktury tradičního typu společnosti je možné vnést pomocí charismatu změny. V historickém kontextu vztahů panovníka a poddaných pak popisuje okolnost, že zdrojem osobní věrnosti charismatickému panovníkovi nemusí být tradice ani uznání panovníkova formálního práva, ale emocionální oddanost a víra v jeho *charisma*. Zároveň však zdůrazňuje, že právě proto musí charismatický vůdce neustále dokazovat, že charismatem disponuje. Řízení panství se odehrává na základě toho, že vůdce disponuje charismatem a ostatní jsou mu oddáni (Weber, in: Gebhardt, 1994). Autorita charismatického jedince je svou podstatou založena na síle toho, čím je obdařen. Nejedná se o hrubou, fyzickou sílu, i když ani to není zcela vyloučeno.

Racionální pojem kompetence, rozpracovaný v pozdějším období, stejně jako koncept výsad, zde zcela chybí. Charismatické panování se vyznačuje tím, že zde neexistují tradičně stanovená pravidla. Všechny otázky jsou řešeny iracionálně, na základě zjevení nebo tvůrčí síly, velikých činů a osobního příkladu. Záležitost objektivního posuzování charismatu z hlediska etického či estetického je

bezvýznamná. Určující je pouze pohled charismaticky řízených stoupců (Weber, in: Gebhardt, 1994).

Max Weber zkoumá charisma zcela odděleně od obsahu toho, co charismatický vůdce ztělesňuje a ve jménu čeho vystupuje. Weber je lhostejný k hodnotám, které charismatická osobnost přináší.

Zatímco Weber ve svém díle připouští, že charisma vyjadřuje jistou kvalitu osobnosti, práce řady autorů (Wallis, Schiffer) se zaměřují výhradně na vztah mezi následovníky a člověkem, kterého obdivují. Do popředí odborného zájmu se tak dostává zmíněný proces, který se nazývá charismatizace. Moc charismatické autority je získaná legitimizací jeho následovníků. Vůdce nabude takového charismatu, jaké mu jeho sympatizanti přisoudí a jaké je ochoten přijmout. Není podstatné, zda má nositel skutečně charisma, nebo zda má mimořádné lidské vlastnosti, podstatné je, že mu jsou tyto vlastnosti přisuzovány (Vojtíšek, 2012). Charisma není považováno za osobnostní rys, ale za subjektivní vztah stoupence k charismatické osobě – jde pouze o osobní pocit stoupence (Weber, in: Gebhardt, 1994). Důsledkem pro vědecký výzkum je ztížená možnost formulace obecných kritérií charismatu a jeho charakteristiky. Na charisma je pohlíženo jako na emoční závazek, který je přiřazen bez ohledu na etiku, bez rozlišení toho, co je dobré a správné.

Oddaný vztah k charismatické osobě nemusí být důsledkem osobní zkušenosti a přímého kontaktu. Rozeznat charisma často jednotlivce naučí ostatní členové skupiny. Tímto tvrzením je vysvětlována myšlenka, že charisma není ani tak záležitostí psychologie osobnosti, jako spíše otázkou sociální psychologie a sociologie (Vojtíšek, 2012).

I pojem charismatická autorita, vedle autority tradiční a legitimní, vymezil již Max Weber. V jeho pojetí se jedná o určitou formu moci, díky níž lze přinutit někoho, aby konal proti své vůli (Weber, in: Parsons, 1947). Charisma je zároveň pravomoc, kterou následovníci vkládají do rukou charismatické autority (Weber, in: Gebhardt, 1994). Charisma, stejně jako autorita, vzniká a posiluje se vzájemným působením mezi nositelem (charismatickou autoritou) a jeho následovníky. Jedná se o sociální vztah, který je nerovný, asymetrický (Weber, in: Viktorová, 1995). Na jedné straně je vždy jedinec, nositel autority, působící na druhé. Příjemcem autority je pak člověk, který danou autoritu respektuje, uznává a přijímá.

V novějších slovnících a encyklopediích, např. ve Velkém sociologickém slovníku (Petrušek et al., 1996) nalezneme pod heslem charisma výklad jeho původního smyslu, jímž je boží milost. „V katolické věrouce charisma označuje výjimečné duchovní dary, jež sesílá Duch svatý pro dobro církve (týká se např. neomylnosti papeže)“.

Ještě později je charisma definováno jako určitá duchovní síla, nadání či vlastnost, která dává jejím nositeli vliv nebo autoritu nad větším množstvím lidí (Jandourek, 2001).

Mezi běžně uváděná synonyma pojmu charisma patří fascinace, talent, nadání, inspirace, síla osobnosti a osobní kouzlo. Výrazy spojované s charismatem jsou osobní přitažlivost, mimořádný šarm, vyrovnanost, záhadnost, pozitivní energie, životní elán, vitalita a náboj.

1.2 Pojem *charisma* z pohledu současné vědy

Charisma je možné interpretovat z pozic jednotlivých vědních disciplín – sociologie, psychologie, pedagogiky, politologie, teologie i antropologie. Například psychologie se zabývá charismatem jako souborem určitých osobnostních vlastností, zatímco sociologové se zaměřují především na vztah charismatické osoby a jejich následovníků. V rámci antropocentrických věd není termín charisma dosud jasně ukotven. Výklad pojmu se napříč obory různí a v odborných publikacích neexistuje shoda. Obecná definice charismatu chybí, jednotlivé specifikace se mezi sebou liší.

Termín charisma je obtížně definovatelný i kvůli absenci celkově uznaných kritérií. Často se však setkáváme s tvrzením, že charisma je pozitivní a výjimečná vlastnost člověka, který se vyznačuje osobním kouzlem a přitažlivostí. Jedná se o kvalitu odlišující jedince od ostatních. Osobnost s charismatem vyzařuje přesvědčivý magnetismus, který neplyne výhradně z jeho fyzických atributů (Bly, 2006). Charismatický člověk má sofistikované komunikační a přesvědčovací schopnosti, kterými dokáže ovlivňovat ostatní lidi, inspirovat je i nadchnout (Wiseman, 2005).

V následujícím výčtu uvedeme názory vybraných odborníků z posledního období tak, jak se objevily v odborné literatuře:

- Britský psycholog R. Wiseman (2005) zdůrazňuje význam emocí při působení charismatické osobnosti. Uvádí, že se charismatická osobnost vyznačuje velkou vnímavostí pro emoce, jedinečným talentem takové pocity vyvolávat a zároveň značnou odolností proti ovlivnění ostatními lidmi. Charismatickým lidem je často přisuzována vysoká emoční inteligence, díky níž jsou schopni vycítit, jak zapůsobit na své okolí (Wiseman, 2005).
- Psycholog a profesor Oregonské univerzity Frank Bernieri zkoumal vnější projevy charismatických osobností a dospěl k názoru, že charismatický jedinec umí hovořit v takovém rytmu, akcentech a kadenci, že uvede posluchače do stavu, kdy se naladí na stejný dechový vzorec i tělesné pohyby. Současně však vyzařují charismatické osobnosti neobyčejný klid, sebedůvěru, průbojnost, převahu, opravdovost a soustředěnost, a často disponují vynikajícími komunikačními a řečnickými dovednostmi. Charisma autor chápe jako jakýsi faktor X, který buď jedinec má, nebo nemá (Bernieri, 1996).

- Michael Reiter zastává názor, že se člověk s charismatickou dispozicí rodí, postupně ji rozvíjí a posiluje. Konstatuje, že lidské charisma hraje pro naše vnímání podstatně větší roli než vnější vzhled. Působení charismatu je silnější než pomyslné vnější nedostatky, kterých si všímáme na první pohled. Kouzlo charismatických osob spočívá v jejich vnější a vnitřní rovnováze. Vyznávají určité hodnoty a jsou připraveni je hájit.

Právě takové vlastnosti jsou ostatními vnímány jako ty, jež ovlivňují charisma. Je to silné pozitivní působení na druhé, které pramení z vnitřní vyrovnanosti. Jinými slovy lze charisma popsat jako to, co člověk vyzařuje a jak působí na lidi ve svém okolí (Reiter, 2004).

Charismatictí lidé nejsou dokonalí ve všech směrech, ale sálá z nich určitá síla, vyrovnanost a důvěryhodnost. Dokážou přijmout sebe sama, uvědomují si své silné stránky, ale znají i své nedokonalosti. Problémem, který mnoha lidem znemožňuje být charismatickými je právě to, že si vlastní nedostatky neumí přiznat a akceptovat je. I když si své stránky uvědomí, dostávají se do neustálého napětí a strachu, aby si těchto nedokonalostí nevšiml někdo z okolí. Nedokážou být autentičtí a to vede k tomu, že se neustále hlídají a ztrácí tak svou přirozenost. Lidé se pak v jejich přítomnosti často necítí dobře a mají tendence si udržovat odstup. (Reiter, 2004).
- Další autoři však zastávají jiné názory, kdy charisma není vnímáno jako dar. Řada společností a poradenských firem např. slibuje, že člověka naučí být charismatickým. Tím je však popřen samotný etymologický význam slova „obdarovaný“. Odpůrci této teorie namítají, že naučené nebo natrénované kvality se již ostatním nejeví jako charisma.
- Jiné pojetí charismatu navrhla psycholožka Micha Popper. Podle její studie „Development of Charismatic Leaders“ (2000) musí mít každý vůdce potenciál být charismatickým představitelem a motivaci se jím stát. Potenciál nemá nic společného s vlastnostmi a projevuje se úspěšností při oslovování případných budoucích následníků. Větší šanci na úspěch mají podle Popperové lidé samostatní a sebejistí.
- Charismatický člověk má mimořádnou schopnost povzbudit nebo motivovat ostatní k dosahování cíle (Bly, 2006). Formy vystupování mohou mít u charismatických jedinců řadu podob, od exhibicionismu, přes provokaci, k askezi nebo extázi (Jandourek, 2011).
- Charisma je dynamický proces mezilidských interakcí vedoucí k navození spokojenosti a získání důvěry následovníků, případně jako jeden typ identifikace a odhodlání (Voss & Gruber, 2006).

- V odborné literatuře se setkáváme i s následujícími výroky: „Charismatické osobnosti se nějak zvlášť neliší, nýbrž fascinují“ (Bliesemann de Guevara/Reiber 2011).
- Olivia Cabaneová, autorka zabývající se v současnosti charismatem a jejíž publikace zaměřená na charisma byla přeložena i do češtiny (2014), tvrdí, že se lidé s charismatem nerodí, nýbrž že se mu učí již od raného dětství. Osvojením nových způsobů chování vstřebává jedinec spontánně charisma současně s mnoha jinými sociálními dovednostmi od různých lidí ve svém okolí (Cabaneová, 2014).
Autorka se opírá o výsledky rozsáhlého výzkumu, který prokázal, že charisma je projevem určitých specifických nonverbálních projevů. Studie vyvrátila podle Cabaneové tvrzení, že by charisma bylo vrozeným darem či zázračnou osobnostní vlastností. Za důkaz označuje zjištění, že se míra charismatu každého jedince mění v závislosti na situaci a jeho psychickém a duševním stavu (Cabaneová, 2014).

1.3 Osobnost učitele, charisma a autorita v kontextu učitelova působení

Mohlo by se zdát, že výuka za podpory charismatu, je otázkou jen řady vyvolených učitelů. Každý učitel se jistě nemůže stát charismatickým. Pro rozvoj charismatické výuky je však důležité odmítnout názor, že pouze několik nadaných učitelů může dosáhnout takové jedinečnosti. Kvalitní výuka je konečným produktem namáhavé a dobře organizované kognitivní činnosti poháněné vášnivou touhou odvádět znamenitou práci (Milojkovic, 1982).

Charismatická výuka může být definována souborem naučitelných postojů, chování a dovedností, nejedná se výlučně o vrozené vlastnosti, které jedinec má. Jedním ze základních předpokladů pro charismatickou výuku je, že „makro“ dovednosti vysoce kvalitní výuky může být dosaženo prostřednictvím dokonalého zvládnutí a kombinace řady „mikro“ komunikačních a sociálních dovedností (Milojkovic, 1982). Účastníkům přednášek charismatické výuky na Stanfordské univerzitě bylo v 80. letech minulého století doporučováno, aby se zapsali do kurzů rétoriky, asertivity a někdy dokonce i kurzu herectví. Výčet dovedností naznačuje více hereckou než pedagogickou přípravu. Vysvětlením je, že dynamická výuka je určitá sociální interakce, kde učitel hraje roli vůdce (Milojkovic, 1982).

Pro přípravu kvalitních učitelů je nezbytně nutné, aby byli mistry nejen svých předmětů, ale aby měli silné pochopení pro skupinovou dynamiku, rozvíjeli své sociální dovednosti a osvojili si několik stylů vedení. Cílem charismatické výuky není

dosáhnout pouze dobré výuky, ale neustále usilovat o vynikající výuku, která žáky nadchne a inspiruje (Milojkovic, 1982).

Osobnost učitele můžeme označit jako jednoho z činitelů výchovně vzdělávacího procesu, v němž je pedagog pověřen institucí nebo jednotlivcem tento proces řídit a organizovat na profesionální úrovni a působit na ostatní (děti, mládež, dospělí) tak, aby bylo dosaženo předem stanovených žádoucích cílů (Vorlíček, 2000).

Učitel nese společenskou odpovědnost za úspěšnost a účinnost tohoto procesu. Organizuje ho a zároveň hodnotí dosažené výsledky, vytváří obsah výchovně vzdělávací činnosti, provádí vstupní, průběžnou a výstupní diagnózu, rozhoduje o vhodných organizačních formách a metodách výuky, přizpůsobuje výchovný proces věkovým a individuálním zvláštnostem vychovávaných a podmínkám konání výuky atd. (Jůva et al., 2001). Nepůsobí pouze jako zprostředkovatel vědomostí, dovedností a návyků, ale zároveň řídí činnost žáků, podílí se na jejich výchově a rozvoji jejich osobnosti. Učí je přijímat změny ve společnosti a reagovat na ně. Náplní jeho práce je tedy pečovat o tělesný, rozumový, morální, citový a volní rozvoj vychovávaných (Kantorová et al., 2008).

Chování učitelů, jejich postoje, vzhled a charakter může ovlivnit interakci mezi učitelem a žákem (Hsiao, 2009). Vališová pod pojmem pedagogická interakce chápe vzájemné působení dvou nebo více subjektů v průběhu výchovně vzdělávacího procesu. Do této interakce vstupuje řada faktorů, které mají vliv na působení učitelů na žáky, ale i rodičů na děti a dětí navzájem. Průběh pedagogického procesu, ale i jeho výstup, je zmíněnými vzájemnými vazbami ovlivněn. V komplikované struktuře mezilidských vztahů se oboustranné vazby navzájem podmiňují a dynamicky vyvíjejí. V pedagogické interakci dochází k vzájemnému působení osobností (rodiče, učitele, dítěte, atd.) v konkrétním výchovném prostředí (rodiny, školy aj.) (Vališová, 2014).

Pedagogický proces má cílové zaměření. Smyslem interakce je hledání jisté shody v pojetí názoru, s plným zachováním možnosti individuální různosti a vzájemného respektu. Mezi účastníky interakce by nemělo docházet k manipulaci, k využívání moci, převahy postavení a pozic, vyplývajících ze sociálních rolí (Vališová, 2014). Základem by mělo být partnerské pojetí vztahu mezi dospělým a dítětem. Důležitý je respekt k osobnosti dítěte, k jeho názorům i projevům. Partnerský vztah učitele a žáka by měl být založen na vzájemném uznání a oboustranné důvěře. Mezi určující faktory, ovlivňující interakci mezi učitelem a žákem, patří učitelův způsob vedení.

Jedním z hlavních úkolů pedagogů je pomáhat žákům a studentům s učením. Kvalitní učitel se stává ideálem a hraje často rozhodující roli v procesu vzdělávání. Pro posílení motivace ke studiu a pro lepší zapojení žáků do procesu výuky má charisma učitele specifickou roli. Přínos charismatu učitele v aktivizaci žáků nelze

zpochybnit. Charismatický učitel může vyvolat entuziasmus, který může nejen zapálit silnou touhu po znalostech a hlubším porozumění, ale může také nastartovat profesní kariéru žáka. Charisma učitele, vnější i vnitřní, je pro žáky atraktivní hnací silou pro vytvoření zájmu o vzdělávání (Huang a Lin, 2014). Osobní vzhled, způsob oblékání i gesta tvoří vnější charisma. Do skupiny vnitřního charismatu řadíme znalost, metody a charakter výuky.

Milojkovic v kontextu motivace žáků upozorňuje na důležitost emocí ve výuce. Afekty ve výuce vzbuzují zájem žáků a aktivizují je. Dobří učitelé pracují s afekty a dalšími emocemi citlivě. Snahou je motivovat žáky a vyvolat v nich touhu po poznání. Při práci s emocemi je však vždy potřeba zohlednit specifické prostředí třídy. Vyvolání zájmu není samoúčelné, ale představuje základní předpoklad pro další studium. Význam afektu ve výuce bývá zlehčován. „Zbavení se afektu“ je ve výuce dokonce běžnou praxí. Témata zatížení afektem, jako je pravda a morálka, jsou často záměrně přehlížena (Zajonc, 1980 in Milojkovic).

Motivované uvažování ovlivněné emocemi (hot cognition) je často opomíjeno ve prospěch předpokládané nadřazenosti a podstatnější povahy kognitivního zpracování informace (cold cognition). Velká část učitelů klade důraz na vyloučení afektu z výuky výměnou za analytický odstup (nezaujatost), jehož prostřednictvím emoce nebrání objektivnímu vhledu do problematiky. Upřednostňována bývá znalost logicky přesných vědomostí. Převážná část výuky je často založena na podobném nestranném přístupu, který zbavuje fascinující náhled jeho intelektuálního bohatství a přeměňuje ho na nevýrazný soubor vlažných faktů, které mají být žáky vstřebány. Výsledkem často bývá nudná a nezajímavá výuka, která u žáků vyvolává pocit nezájmu. Přitom právě afekt ve výuce může často pomoci s přeměnou neosobních či nezáživných přednášek v dramatické, přesvědčivé a intelektuální procesy (Milojkovic, 1982).

Witrock (1974) zdůraznil, že základní vývoj v porozumění lidskému učení a jeho usnadnění musí vycházet ze studia kognitivních a afektivních procesů. Analýza a rozvoj charismatické výuky mohou vést k většímu pochopení obou těchto procesů (in Milojkovic, 1982).

Charisma učitele je uznáváno jako důležitý faktor podpory efektivní výuky. Jak již bylo v oddílech 1.1 a 1.2 uvedeno, je charakteristika charismatu považována za obtížně definovatelnou nebo kvantifikovatelnou. Poměrně často uplatňovaný přístup k popisu charismatického učitele spočívá ve vyčíslování kompetencí, jimiž by měl učitel disponovat. Popisuje se vzorový, ideální obraz učitele, kterému by se měl každý vyučující blížit (normativní přístup ke zkoumání osobnosti ideálního učitele). V literatuře se také setkáváme s formulací osobnostních přívlastků, nebo s výčtem konkrétních činností učitele (analytický přístup).

Na základě empirických výzkumů již byla vytvořena řada charakteristik kvalitních učitelů, kterým může být přisuzováno charisma. Níže jsou uvedeny příklady výzkumů přispívajících k popisu vlastností „kvalitního“, „dobrého“ či „úspěšného“ učitele.

1.3.1 Pojetí Roberta J. Walkera

Mezi odborníky, kteří se zabývali kompetencemi kvalitních učitelů, patří americký profesor Robert J. Walker. V průběhu 15 let prováděl výzkum mezi vysokoškolskými studenty pedagogických směrů. Ve svých esejích studenti popisovali učitele, kteří měli největší vliv na jejich životy.

Výsledky dlouholetého výzkumu shrnul Walker ve své studii Dvanáct charakteristik efektivního učitele - Twelve Characteristics of an Effective Teacher z roku 2008, kde uvedl výčet profesních a osobnostních vlastností kvalitního učitele. V jeho popisu najdeme i charakteristiky, které se projeví u učitelů, kteří jsou pravděpodobnými nositeli charismatu. Walker vymezil tyto charakteristiky:

Odborná připravenost

Dobří učitelé přicházejí každý den do třídy připraveni na výuku a efektivně využívají čas.

Pozitivní přístup

Mají optimistický přístup k výuce i ke studentům, umí je pochválit a povzbudit.

Rovný přístup ke studentům

Učitelé nezvýhodňují některé studenty a věří v úspěch každého z nich, přitom dodržují vysoké standardy a neslevují ze svých nároků.

Kreativita

Kvalitní učitelé jsou vynalézaví a invenční ve svých výukových metodách.

Spravedlnost

Poskytují rovné příležitosti a práva všem studentům bez rozdílu.

Osobní přístup

Jsou přístupní a zajímají se o studenty, o jejich studium i volný čas.

Pocit sounáležitosti

Ve svých třídách a kurzech vytvářejí příjemné a přátelské prostředí.

Soucit

Učitelé se zajímají o osobní problémy studentů.

Smysl pro humor

Učitelé neberou všechno vážně a vyučují zábavnou formou.

Respekt studentů

Dobří učitelé záměrně neztrapňují studenty a umí jim prokázat úctu.

Odpuštění

Učitelé promíjejí nevhodné chování, obvykle začínají den „s čistým štítem.“

Schopnost přiznat chybu

Učitelé dokážou přiznat, že se mýlí.

1.3.2 Výzkumy J. Daviese

John Davies z technické univerzity v Coventry použil v roce 2005 rovněž metodu volných esejí u studentů inženýrství (motivovanou finanční odměnou pro nejkvalitnější eseje), a provedl jejich kvalitativní analýzu.

Za tři nejčastější atributy kvalitního učitele inženýrství považovali studenti učitelovo nadšení pro výuku, že poskytuje studentům srozumitelný výklad, včetně studijních podkladů a má smysl pro humor. V obdobné studii studenti ČVUT (Dobrovská, 2017 a 2018) rovněž uváděli „smysl pro humor“, s tím, že další vlastnosti dobrého učitele se příliš nelišily od výčtů anglických vysokoškoláků. Na základě srovnání postojů studentů bylo možné jednotlivé atributy rozdělit do kategorií „odbornost“, „pedagogické a prezentační dovednosti“ a „osobnostní rysy“.

1.3.3 Další zahraniční výzkumy zaměřené na charakteristiky kvalitního učitele

Greimel-Fuhrmann a Geyer (2003) poukázali na to, že dobrý učitel by měl umět vysvětlit učivo, vhodně volit metody výuky, odpovědět studentům na jejich otázky a zajímat se o své žáky. Učitel by měl mít především takové charakterové vlastnosti, které jsou považovány za dobré, nebo takové, které jsou žáky či studenty žádané.

Brown (2004) uvedl, že schopní učitelé mají odborné znalosti, jsou ochotni odpovídat na otázky žáků, jsou přístupní a nechybí jim smysl pro humor.

Většina studentů si přeje, aby učitelé byli vzdělaní, přátelští, pěkně upravení, motivující, aby měli pochopení pro jejich individuální potřeby a měli silný zájem o učení (Voss & Gruber, 2006).

Jak vyplývá z výše uvedených výčtů, řada charakteristik kvalitního učitele se opakuje, bez ohledu na studijní zaměření či zemi, kde výzkumy proběhly.

Jestliže se vrátíme k pojmu charisma učitele, musíme konstatovat, že v současné česky psané odborné pedagogicko-psychologické literatuře se častěji setkáme s pojmem autorita nežli s termínem charisma. Oba pojmy však spolu úzce souvisejí. Charisma poskytuje učiteli určitý druh autority, který nevyplývá pouze z jeho vědomostí či společenského postavení. Prostřednictvím charismatu je učiteli propůjčena jakási přidaná hodnota, již ostatní lidé nemají. Domníváme se ale, že vzájemný vztah neplatí vždy i obráceně – učitel s autoritou nemusí být zároveň charismatický. Jeho autorita může být např. dána úctou studujících k jeho vědomostem, ale v dalších charakteristikách učitel nenaplnuje to, co si pod charismatem představujeme - „dar“ v původním slova smyslu.

Autorita je považována za důležitý předpoklad učitelovy úspěšné práce. Rozlišuje se autorita formální – vycházející z postavení jedince v konkrétní sociální struktuře či organizačním schématu a autorita neformální – plynoucí z vlastností, vzdělání, kvalifikace či schopností jednotlivce. Dle Dvořáčka (2009) vyplývá formální autorita ze společenské role učitele, z jeho postavení jakožto zástupce instituce, jíž je škola. Formální autoritu chápe jako přirozený důsledek odpovědnosti učitele za žáka ve školním prostředí.

V učitelském povolání se považuje za ideální neformální autorita, jež vychází ze znalostí vyučovaného předmětu, učitelových kompetencí a jeho vztahu k žákům (Podlahová, 2002). Neformální autorita (Dvořáček, 2009, Vališová, 2014), je vyjádřením přirozeného respektu žáků k učiteli, který pro ně představuje příklad lidské osobnosti s velkými znalostmi, s porozuměním pro jejich problémy a připraveností podat jim v obtížné situaci pomocnou ruku.

Autorita dává podle těchto odborníků výchovnému prostředí přirozený řád a směr, pocit bezpečí a jistoty. Respektování autorit je rovněž ukázkou chování, které vhodným způsobem ovlivňuje budoucí postoje mladých lidí.

Obdobně pojímá autoritu i Viktorová (1995), která vychází z konceptu autority podle Maxe Webera (tradiční, charismatická a byrokratická). Autorka využívá v kontextu školního prostředí zjednodušené členění na autoritu charismatickou – existuje spojení konkrétní osoby s jejími mimořádnými kvalitami, jimiž disponuje. Je to autorita „vůdčí“. Pro budoucí učitele je její forma přitažlivá a zdánlivě jediná osobně legitimní. Druhým typem je autorita byrokratická – není spojena s žádnou konkrétní osobou. Podoba takové autority souvisí se svěřeným posláním, je založena na normách, závazných pro všechny, kdo ji vykonávají. Zákonost byrokratické autority se převádí do legality obecných norem a pravidel (Viktorová, 1995).

Autorita učitele bývá občas nesprávně zaměňována s autoritativností. Autoritativní učitel si svoji autoritu vynucuje navzdory neochotě žáků jeho autoritu dobrovolně přijmout. Využívá velké množství rozkazů, trestů, zamítání svobodných projevů studujících i jejich vlastní iniciativy. Charakteristickým rysem vztahu autoritativního učitele a žáků je vzájemná nedůvěra.

Naproti tomu vztah žáků s učitelem, jehož autorita je neformální, případně charismatická, je v první řadě založen na vzájemné důvěře. Učitelova autorita se díky fungujícímu vztahu s žáky upevňuje. Neformální autorita je mimo jiné ovlivněna i klimatem školy, pedagogickým sborem, ale i samotnými žáky. Na tvorbu autority má vliv i zájem žáků o daný předmět a v neposlední řadě i jejich motivace k učení.

1.3.4 Výzkum Milojkovic a Zimbarda

Charisma učitele je uznáváno jako důležitý faktor efektivní výuky. Osobní charisma podporuje autoritu, je hybnou silou vztahu mezi učitelem a jeho žáky. Porozumění otázce charismatu by mělo být proto pro učitele zásadní. Učitel, který je nositelem charismatu, pracuje s žáky, silně ovlivnitelnými jedinci tak, aby svého postavení nezneužil.

Poměrně často uplatňovaným přístupem k popisu charismatického učitele je formulace kompetencí, jimiž by měl takový učitel disponovat. Popisuje se vzorový, ideální obraz učitele, kterému by se měl každý vyučující blížit. Jak již bylo uvedeno, v česky psané odborné literatuře se setkáváme buď s formulací osobnostních přívlastků, nebo s výčtem konkrétních činností učitele.

Pro rozvoj kvalit, které jsou charakteristické pro inspirující učení, je však potřebné nejprve tyto hodnoty identifikovat. Ke starším výzkumům, které se o to pokusily, lze zařadit poznatky dvou významných amerických psychologů, Milojkovic a Zimbarda (1980). Ti sestavili model charismatického učitele, založený na vlastních zážitcích z dob studií, kdy se setkali s opravdovými mistry ve svých oborech.

Ve svém modelu uvedli 12 nejtypičtějších vlastností, spadajících do kategorií znalostí, osobnostních rysů i pedagogických dovedností:

- Charismatický učitel působí jako absolutní mistr ve svém oboru. Každý představený koncept se v jeho podání jeví promyšleně.
- Učitelovo potěšení z objevování je zřejmé a okamžitě sdělené. Vlastní objevy odkrývá pomocí sofistikovaných procesů myšlení, do nichž vtahuje i studenty.
- Nikdy není spokojen se svou současnou úrovní porozumění, ale neustále hledá hlubší a úplnější vysvětlení. Poučí se z každé přednášky, je otevřený novým myšlenkám přicházejícím z různých zdrojů.
- Věří svým vědeckým poznatkům a rozšiřuje je.
- Bezchybně přednáší. Jeho zdánlivě nenucené podání je absolutně přesné. Technické detaily přednášky jsou dokonale propracovány.

- Neskrývá svoji odbornou asertivitu. Prezентuje vlastní interpretace a analýzy, je přesvědčen o jejich vnitřní soudržnosti a komplexnosti.
- Ve vystupování je energický. K ničemu nepřistupuje polovičatě či rozpačitě. Každý jeho čin je poháněn vnitřní energií.
- Má velký smysl pro drama, kombinované s bezprostředním smyslem pro načasování.
- Neváhá vyjádřit emocionální reakci. Výraz obličeje v kombinaci s tělesnými pohyby a tónem hlasu jasně naznačují jeho afektivní reakci.
- Má vysokou sebedůvěru a nevzbuzuje žádné pochybnosti o vlastních kvalitách.
- Svůj obor vnímá v kontextu budoucího vývoje, je si vědom dosud nevyřešených problémů. Jeho síla myšlení je podpořena pozoruhodně jasným vnímáním kontextu oboru.
- Ukazuje svým studentům cestu, kterou se dostanou k obecně sdílenému cíli, k obohacení intelektu i ducha.

V novějším výzkumu Josepha W. Newmana (2005) se konstatuje, že kvalitní učitel vykazuje jistou hodnotu, charisma, jež je pro studenty lákavé a přitažlivé, zmíněnou schopností však zdaleka nedisponují všichni učitelé. Charismatickou výuku označuje jako pozitivní chování a vystupování učitele, jež může žáky silně motivovat k učení. Charismatický učitel je žáky a studenty dobře přijímán, je populární a oblíbený. Charakteristiky, které popisují charisma učitelů, obsahují v pojetí Newmana znalosti, výukové metody a ctnost.

Raelin (2006) zdůrazňuje v popisu charismatického učitele některé osobnostní rysy - charismatičtí učitelé jsou tolerantní, otevření a upřímní, trpěliví a chápající.

V jiné studii uvádí Wang (2012), že se charisma učitele skládá z určitých vnitřních předpokladů - osobnostních rysů, temperamentu, morálního nastavení a vnějších faktorů - projevů chování, osobního sebepojetí, obrazu a řeči těla. Vymezené vnitřní a vnější faktory jsou rozhodující pro motivování studentů a posílení jejich zájmu o učení.

1.4 Měření charismatu - výzkum taiwanských autorek

Huang a Lin

Autorky Huang a Lin (2014) identifikovaly na základě podrobného studia odborné literatury čtyři klíčové faktory, které jsou podle jejich názoru zásadní pro porozumění charismatu učitele. Označily je jako znalosti (knowledge), osobnostní vlastnosti (personal traits), výukové metody (teaching techniques) a humor (humor).

Znalosti

Důležitým atributem všech dobrých učitelů jsou jejich vědomosti. Huang a Lin (2014) citují řadu autorů, jež toto tvrzení prokazují, např. Shulman, 1986, Koehler & Mishra, 2009. Učitelé by měli mít hluboké znalosti svého předmětu a měli by navíc být schopni co nejsrozumitelněji je zprostředkovat svým studentům (Voss & Gruber, 2006). Bain (2004) ve své knize "What the Best College Teachers Do" zdůraznil, že vynikající učitelé velmi dobře znají své předměty. Ještě důležitější však je, že vedou studenty ke kritickému pohledu na podstatu věci, takže studenti jsou potom schopni posoudit hodnotu předkládané informace (Bain, 2004).

Osobnostní vlastnosti

Charismatický učitel vykazuje všeobecně přijímané kladné osobnostní vlastnosti jako je přívětivost, přístupnost, trpělivost a entuziasmus (Greimel-Fuhrmann & Geyer, 2003, Voss & Gruber, 2006).

Učitelovo chování je považováno za modelové, tedy takové, které by mělo být studenty napodobováno. Od učitelů se očekává, že budou pro studenty dobrým vzorem. Předpokládá se tedy, že budou mít vysoký morální a etický kredit. Studenti čekají, že učitelé budou vhodně vystupovat a nebudou ve třídě šířit nepříjemnou atmosféru (Huang a Lin, 2014).

Výukové metody

Když říkáme, že učitel je charismatický, projevuje nejen výše uvedené vlastnosti, ale zároveň používá takové metody výuky, které jsou studenty pozitivně přijímány. Kvalitní učitelé mají široký repertoár výukových metod a dokážou je vhodně kombinovat a použít ve správnou chvíli (Stronge, 2007). Bain (2004) dospěl k závěru, že nejlepší učitelé využívají svých vědomostí k rozvíjení technik přispívajících ke zkvalitňování studentova myšlení a rozvoji jeho schopností. K dobře vedené výuce patří i účinné využívání času, lepší organizovanost a efektivní zvládnání každodenní rutiny (Stronge, 2007).

Humor

Za dobrého učitele bývá označován ten, kdo dokáže vytvořit zajímavou či atraktivní vyučovací hodinu. Mezi silné indikátory charismatického učitele zařazují taiwanské autorky smysl pro humor. Tento názor sdílí i řada dalších výzkumů. Minchew a Hopper

(2008) a Neumann, Hood a Neumann (2017) poukázali na to, že studenti upřednostňují učitele, kteří do výuky začleňují humor. Učitelé se smyslem pro humor působí sympaticky, přístupně, zvyšují pozornost a kreativitu žáků (Minchew & Hopper 2008). Neumann et al. (2017) zjistili, že humor při výuce pomáhá snižovat stres a úzkost. Podle Vossa a Grubera (2006) mohou žáci lépe pracovat, pokud je ve třídě příjemná atmosféra, která je tvořena zejména humorem a vstřícností učitele.

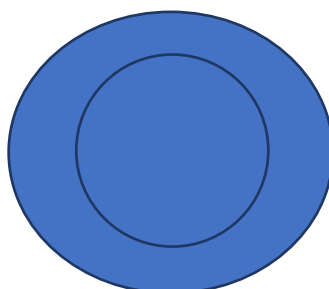
V případě, že má učitel odborné znalosti, pozitivní charakterové rysy, vhodně používá jednotlivé výukové metody a má i smysl pro humor, pak je velice pravděpodobné, že bude hodnocen jako charismatický.

1.5 Teoretická část – souhrn

Ve své teoretické části jsme se pokusili vytvořit přehled teoretických zdrojů a výsledků výzkumů, jež se zabývají pojmem charisma, se zvláštním zaměřením na charisma učitele. Při studiu podkladů jsme dospěli k názoru, že pojem sám není přesně definován, je spíše popisován prostřednictvím osobnostních charakteristik, jež charismatickou osobnost naplňují. V řadě výzkumů se v souvislosti s osobností učitele používá spíše pojem autorita (rovněž různě definovaný), bez paralely k pojmu charisma, tj. aniž je přesně stanovený jejich vzájemný vztah.

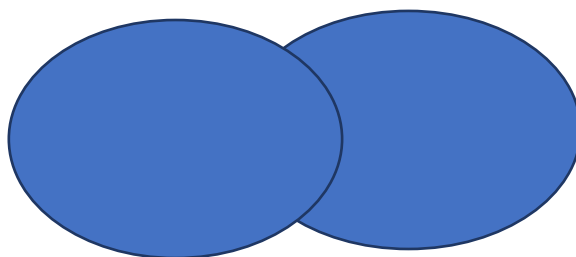
Nabízejí se minimálně 2 možnosti uspořádání tohoto vztahu jako takového, kdy může být charisma podle našeho názoru chápáno buďto jako širší pojem a autorita jako pojem užší: tedy charismatický jedinec oplývá vždy autoritou, zatímco jedinec s autoritou nemusí být zákonitě charismatický. Druhou možností, jak oba pojmy mezi sebou porovnat, může být zobrazen dvěma rovnocennými množinami, jež se částečně překrývají. Osobně se přikláním k první variantě, viz níže schéma 1 a 2.

Schéma 1: charisma je širší pojem než autorita

Obr. 1 Vzájemný vztah pojmů charisma a autorita, schéma 1

Schéma 2: pojmy charisma a autorita se navzájem částečně překrývají

Obr.2 Vzájemný vztah pojmů charisma a autorita, schéma 2

2. EMPIRICKÁ ČÁST

2.1 Cíle empirického šetření

Agentura STEM/MARK provedla v roce 2009 pro Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy rozsáhlý sociologický výzkum zaměřený na zjištění postojů žáků a jejich rodičů k otázkám školství, výchovy a vzdělávání. Mezi studenty gymnázií a středních odborných škol a učilišť byl zjišťován profil oblíbeného učitele. S ideálním učitelem si žáci nejčastěji spojovali jeho odbornost, nadání vysvětlit učivo, smysl pro humor a spravedlnost. S menší četností se mezi charakteristikami kvalitního učitele objevila způsobilost používat zajímavé metody výuky, přátelské vystupování, ochota pomáhat studentům k úspěchu a schopnost udržet kázeň ve třídě.

Není pochyb o tom, že je učitel považován za jednoho z ústředních aktérů v procesu výchovy a vzdělávání žáků i studentů. Očekáváme, že i porozumění roli charismatu učitele a jeho využití v profesi pomůže lépe pochopit, jaký vliv má učitel na učení i angažovanost žáků a studentů ve výuce. Úkolem výzkumných aktivit v oblasti pedagogiky a psychologie je mimo jiné i identifikace a kategorizace vlastností učitelů, kteří jsou studenty vnímáni jako charismatičtí.

Za cíl našeho empirického šetření jsme si stanovili zjištění, nakolik vnímají žáci zvolené odborné školy charisma svých učitelů. Zajímalo nás také, jakým dílem jsou charismatičtí učitelé na škole zastoupeni a kolik učitelů z pedagogického sboru naplňuje žákovskou představu o charismatičtější osobnosti.

Byli jsme si vědomi faktu, že vnímání charismatu učitele je především subjektivní záležitostí každého žáka či studenta. Hodnocení kvalit učitele se tak může mezi jednotlivými žáky lišit podle preferencí a sympatií. Podrobná analýza principů charismatičtější výuky poskytne učitelům základní informace o tom, nač se konkrétně mají zaměřit pro zlepšení svých vyučovacích postupů.

2.2 Výzkumný problém, výzkumné otázky a hypotézy

V teoretické části bakalářské práce jsme uvedli, že posuzování kvalit učitele zasahuje do percepce jeho expertnosti, didaktických a prezentačních schopností (dovedností), osobnostních rysů a vzorců chování. Prioritou pro naše šetření je objasnění, které z výše uvedených požadavků na dobrého učitele lze uplatnit při vymezení charismatu, zda jsou při hodnocení studentů považovány za hlavní složku charismatu osobnostní vlastnosti, expertní znalosti, případně učitelův smysl pro humor či didaktické schopnosti. Informovanost o vlastnostech a kompetencích učitele, kterého studenti preferují a obdivují, se může stát následně vzorem - další učitelé mohou tyto poznatky využít pro zvýšení kvality své práce.

Naše empirické šetření se zabývá tématem charismatu ve středoškolském prostředí, konkrétně na střední průmyslové škole stavební v jižních Čechách. Vnímání charismatu učitele ze strany žáků jsme zvolili proto, abychom přispěli alespoň malým dílem k diskuzi o posílení efektivity středoškolského vzdělání.

Na základě rešerše dostupné odborné literatury, tuzemské i zahraniční provenience, jsme konstatovali, že až dosud bylo prokázáno pouze několik konzistentních vztahů mezi osobností učitele a účinností výuky. Popis a rozvoj charismatické výuky je zatím i v tuzemské pedagogické psychologii nedoceneným výzkumným tématem.

Jako výzkumný problém jsme si stanovili vymezení postojů vybraného vzorku středoškoláků k charismatu učitele v daném středoškolském zařízení. Zajímalo nás, zda dokážou charismatického učitele vnímat, popsat a ocenit. Zjišťovali jsme, jaké mají charismatičtí učitelé z pohledu žáků na dané škole zastoupení, zda je tato charakteristika chápána jako něco výjimečného, nebo spíše běžného.

Na základě výše uvedených výzkumných otázek jsme zformulovali následující hypotézy:

H1 Většina dotazovaných žáků vyzdvihuje u charismatického učitele expertnost.

H2 Většina žáků oceňuje u charismatického učitele některé osobnostní rysy.

H3 Smysl pro humor je dotazovanými žáky vnímán jako důležitý rys charismatického učitele.

H4 Většina žáků si u charismatického učitele cení jeho didaktické a prezentační dovednosti.

2.3 Metody empirického šetření

Během posledního desetiletí se několik odborníků zaměřilo na určení klíčových faktorů u učitelů, kteří jsou žáky vnímáni jako charismatičtí. Existuje celá řada proměnných, které mají dopad na vztah mezi učitelem a žákem. Výzkumy potvrdily, že charisma má pozitivní vliv zejména na vyvolání zájmu o učení. Charisma učitele podporuje aktivní učení a zároveň je možné tvrdit, že učitel může stimulovat postoje žáka k danému předmětu a ovlivnit i jeho přístup ke vzdělávání (Huang a Lin, 2014). Z některých provedených empirických studií vyplývá, že existuje i jistá korelace mezi charismatickou výukou a emoční angažovaností žáka ve výuce a jeho studijními výsledky. Charismatický učitel přispívá k pozitivnímu studijnímu prostředí a motivuje žáky, aby se učili (Torio, 2017). Význam charismatické výuky tak lze hodnotit jednoznačně kladně.

Na základě rozboru odborné literatury, především od zahraničních autorů lze konstatovat, že problematika výuky za podpory charismatu je ve světě pro pedagogy a akademické pracovníky důležitým tématem (především Milojkovic a Zimbardo, Huang a Lin). Přesto se s empirickými výzkumy, zaměřenými na charisma ve školním kontextu, setkáváme jen zřídka. Za hlavní důvod se považuje fakt, že pojem je obtížné uchopitelný, definovatelný a jeho popis zrcadlí odborné zázemí jednotlivých výzkumníků. Určující proměnné charismatu je tak nesnadné pojmenovat a ověřit.

V České republice byla myšlenka charismatické výuky doposud opomíjena. Vědecká pedagogická a psychologická literatura i výzkumy, týkající se charismatické výuky, v tuzemsku donedávna zcela chyběly. Existuje pouze několik málo empirických studií, zaměřených na identifikaci klíčových faktorů kvalitního, případně charismatického učitele. Kompetence ideálního a úspěšného učitele, vzešlé z dostupných tuzemských průzkumů, popsali např. Dobrovská 2017 a 2018, Holeček, 2014, Langová, 1992.

Vzhledem k výše naznačeným omezeným možnostem získat výzkumná data na konkrétní škole jsem zvolila kvantitativně zaměřené výzkumné šetření, třebaže se pro hlubší vhled do problematiky nabízejí i další výzkumné metody (kvalitativní, např. metoda analýzy esejí na téma „Moje představa charismatického učitele“). Využila jsem možnosti, že bylo provedeno v roce 2014 rozsáhlé šetření na taiwanské univerzitě, pro něž autorky Lin a Huang sestavily dotazník ITCCC.

2.4 Popis dotazníku ITCCC

Taiwanské autorky popsaly čtyři klíčové charakteristiky spojené s charismatem. Učitel by měl mít dostatečné znalosti, které využije při výuce. Učitel by měl být vzorem pro své žáky, vlastnit charakterové rysy jako je přívětivost, přístupnost, trpělivost a nadšení. Za další významnou vlastnost je považován smysl pro humor. Schopnost volby adekvátní vyučovací metody je podle autorek čtvrtým znakem (Huang, Lin, 2014 a 2017).

Uvedené klíčové charakteristiky charismatu (znalosti, charakterové rysy, výukové metody a humor) tvoří základní verzi dotazníku ITCCC, díky němuž lze charisma zkoumat. Výzkum provedený Huang a Lin na šesti taiwanských univerzitách potvrdil, že charisma učitele podporuje aktivní učení, stimuluje postoje studenta k danému vyučovacímú předmětu a má vliv i na jeho zájem o vzdělávání. Výsledky dále ukázaly, že dotazník ITCCC je psychometricky platným a spolehlivým nástrojem. Předchozí škály se ve výzkumech osobnosti učitele zaměřovaly především na hodnocení vyučovacích metod a přístupu učitele ke studentům. Vhodnost použití dotazníku ITCCC na různých školách, v rozdílných předmětech a v odlišných kulturních

prostředích je však třeba dále zkoumat, neboť byl omezen na základní kurz účetnictví.

Výsledná podoba dotazníku se skládá z 23 uzavřených položek, pomocí kterých lze změřit percepce žáků učitelova charismatu. Formulář je rozdělen do čtyř bloků A-D (osobnostní vlastnosti, vědomosti, humor a vyučovací metody). Vědomostem je věnováno 7 položek, osobnostní vlastnosti i humor jsou hodnoceny samostatně v 6 položkách, na výukové metody jsou vyčleněny položky 4. Položky jsou konstruovány pomocí pětibodové Likertovy stupnice, která se pohybuje v rozmezí od 0 % („zcela nesouhlasím“) až po 100 % („naprosto souhlasím“). Typ odpovědi „nevím“ (50 %) byl zařazen záměrně. Pokud by byl respondent nucen přiklonit se ke kladné či záporné variantě, mohlo by dojít ke zkreslení výsledků výzkumu (Gavora, 2000).

Výzkum se opírá o induktivní přístup, kdy žáci, vedeni jednotlivými položkami, vypovídají o svých učitelích. Žáci pomocí procent hodnotí, do jaké míry souhlasí s výrokem. Vyšší skóre ukazuje pozitivnější vztah k uvedenému tvrzení (Huang a Lin, 2017).

Druhá otázka je otevřená a je určena ke zjištění toho, co si respondenti představují pod pojmem „charisma učitele“.

Následuje uzavřená otázka zaměřená na určení procentuálního zastoupení charismatických učitelů na konkrétní střední škole. Respondenti vybírali ze tří nabízených alternativních odpovědí.

Na závěr byla zařazena otázka zjišťující faktografický údaj, pohlaví respondentů. Úplné znění dotazníku je uvedeno v příloze bakalářské práce.

2.5 Výzkumný soubor

Základní soubor (populaci) tvořili žáci vybrané střední průmyslové školy stavební v Jihočeském kraji. Do výzkumu byli zapojeni žáci 3. a 4. ročníků. Volba žáků vyšších ročníků byla záměrná: dotazovaní žáci se již setkali během studia s většinou učitelů, kteří na dané škole působí. Pro posouzení charismatu učitelů se nám skupina starších žáků jevila jako vhodná.

Z cílové skupiny respondentů byla vybrána jejich část, tzv. výběrový soubor, který představuje reprezentativní vzorek (Walker, 2013). Při výběru vzorku byl zohledněn fakt, že soubor, na který zamýšlíme výsledky výzkumu zobecnit, a soubor, ze kterého pořizujeme vzorek, musí být identický (Pecáková, 2008). Reprezentativnost vzorku byla zajištěna záměrným kvalifikovaným výběrem.

Tištěné dotazníky byly rozdány žákům ve čtyřech třídách. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 84 žáků třetího a čtvrtého ročníku střední odborné školy, z nichž

bylo 55 chlapců a 29 dívek. Respondenti byli ve věku 17- 20 let. Úplné znění dotazníku je uvedeno v příloze bakalářské práce.

2.6 Výsledky dotazníkového šetření

Jak bylo uvedeno v předchozím oddíle, byl v našem šetření využit již ověřený nástroj, dotazník ITCCC k měření charismatu. Punch (2008, in Čihák) ve své stati doporučuje upřednostnění již existujících měřících nástrojů, pokud jsou dostupné. Konkrétní dotazník byl zvolen i na základě jeho prokazatelné reliability. Taiwanský dotazník byl využit v nezměněné podobě.

V našem šetření jsme ale navíc k dotazníku ITCCC připojili další dvě položky. Jedna z nich – otevřená byla určena ke zjištění toho, co si respondenti představují pod pojmem „charisma učitele“. Druhá - uzavřená položka byla zaměřená na určení procentuálního zastoupení charismatických učitelů na konkrétní střední škole. Respondenti vybírali ze tří nabízených alternativních odpovědí. Na závěr byla zařazena položka zjišťující faktografický údaj, pohlaví respondentů. Úplné znění dotazníku je uvedeno v příloze bakalářské práce.

2.6.1 Předvýzkum

Cílem předvýzkumu bylo ověření srozumitelnosti výzkumného nástroje – české verze dotazníku ITCCC na malé skupině respondentů. Vzhledem k tomu, že byl původní dotazník konstruován pro vysokoškolské studenty, a nyní měl být využit u žáků střední školy, považovali jsme za žádoucí tuto srozumitelnost ověřit u žáků, kteří jsou o zhruba 2 – 3 roky mladší než původně testovaný taiwanský vzorek studentů účetnictví.

Posouzení vhodnosti existujícího dotazníku pro žáky střední školy se týkalo kontroly několika prvků, které jsou podstatné pro platnost výzkumu. Důležitá byla především srozumitelnost jednotlivých otázek. Správná formulace položek měla zaručit, aby respondenti pochopili otázky jednoznačně a stejně. Klíčová byla adekvátnost překladu anglické verze dotazníku ITCCC do českého jazyka.

Předvýzkum jsem provedla na vzorku pěti žáků střední odborné školy stavební v Jihočeském kraji. Žáci byli vyzváni k vyplnění zkušební verze dotazníku, poté následovala krátká skupinová diskuze. Snahou bylo ověřit, jak je otázkám rozumět, zda měřící stupnice pokrývají celou oblast zjišťované vlastnosti a případně se kterými otázkami mají respondenti nějaké potíže.

Vyplnění dotazníku žákům trvalo 5 - 10 minut, což odpovídá deklarované délce zpracování u originální verze. V rámci skupinové diskuze byli respondenti požádáni o krátké vyjádření ke srozumitelnosti a jednoznačnosti formulace položek dotazníku. Po vyhodnocení výsledků zkušební varianty dotazníku byla upřesněna formulace pěti

položek. Jednalo se pouze o drobné stylistické úpravy. Údaje ze zkušební varianty dotazníku nejsou zahrnuty do výsledků dotazníkové šetření, posloužily pouze k úpravě a vytvoření konečné varianty dotazníku. S vybranými respondenty z předvýzkumu jsem již dále v následné administraci dotazníku nespolupracovala.

2.6.2 Administrace dotazníku

Před ostrým sběrem dat byli respondenti stručně seznámeni s cílem výzkumu, i s jeho předpokládaným přínosem. Snahou bylo podpořit ochotu žáků podílet se na šetření, ujistit je o užitečnosti poskytnutých informací a zároveň zajistit vyšší návratnost dotazníků. Výzkum byl veden silnými etickými principy se vzájemným respektem mezi účastníkem a výzkumníkem (Pelikán, 2011). Pro získání objektivních výsledků byli žáci ujištěni, že v rámci výzkumu je zaručena naprostá anonymita a důvěrnost odpovědí, a že získané výsledky budou zpracovávány pouze v agregované podobě.

Dotazníky byly účastníkům výzkumu rozdány v klasické písemné formě. Osobní zadání dotazníku bylo zvoleno z důvodu zajištění větší návratnosti, která se u vybrané varianty pohybuje obvykle v rozmezí 90 - 95 %, výjimečně 100 % (Walker, 2013). Všem respondentům byly podány jasné instrukce k vyplnění dotazníku vždy stejným vyučujícím, který byl seznámen se všemi podrobnostmi souvisejícími s výzkumem.

2.6.3 Zpracování a vyhodnocení dat

Údaje získané z dotazníkového šetření byly nejprve roztříděny a analyzovány. Data z písemných dotazníků byla převedena do elektronické podoby v programu MS Excel. Následovalo primární zpracování dat (Pelikán, 2011). Při prezentaci výsledků dotazníkového šetření jsem se zaměřila na popisnou (deskriptivní) statistiku. Sledovaný jev charismatu učitele je popsán pomocí zvolených charakteristik (Chrástka, 2016):

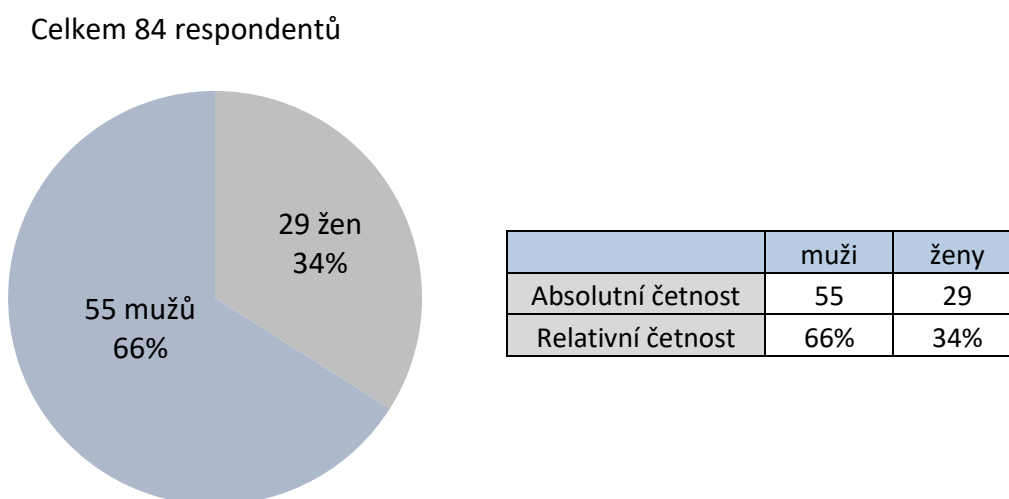
- rozdělení četností (absolutní, relativní)
- střední hodnoty (průměr, modus, medián)
- hodnoty variability (rozptyl, směrodatná odchylka)

Výsledky jsou představeny ve formě tabulek a grafů. Zvolený postup uspořádání naměřených hodnot umožní následně vyslovit závěry o vlastnostech základního souboru.

Z praktických důvodů bylo provedeno kódování, zejména kvůli rychlosti zápisu, snadnějšímu a přehlednějšímu zpracování údajů (Čihák, 2014). Jednotlivým stupňům

na Likertově škále byly přiřazeny koeficienty následujícím způsobem: poloze „naprosto souhlasím“ koeficient 5, poloze „spíše souhlasím“ koeficient 4, poloze „nevím“ koeficient 3, poloze „spíše nesouhlasím“ koeficient 2 a poloze „zcela nesouhlasím“ koeficient 1. Číslice nevyjadřují míru, jedná se pouze o kódy úrovně kvalitativního znaku. Kódovány byly kromě možností odpovědí i otázky. Každé otázce v dotazníku byl přiřazen určitý znak v kombinaci písmene a číselného indexu.

Z dotazníkového šetření jsem získala celkem 84 responzí. Skladba respondentů je uvedena na obrázku 1. Mezi žáky na zvolené střední průmyslové škole stavební převažují muži. Zmíněný fakt se odrazil i ve složení respondentů. Do výzkumu se zapojilo 55 žáků (66 % muži) a 29 žákyň (34 % ženy). Ochota žáků spolupracovat na výzkumu pro mě byla překvapivá. Návratnost dotazníků byla 100 %. Úspěšnost přisuzuji osobnímu zadávání dotazníku. Klíčovou roli sehrálo i samotné téma dotazníkového šetření, které bylo respondenty přijato se zájmem.

Obr. 1 – Respondenti - zastoupení žáků a žákyň

Absolutní četnost podává informaci o přesném počtu respondentů, relativní četnost je procentuálním vyjádřením stejné hodnoty (Řezanková, 2007). Poměr reprezentace mužů a žen odpovídá zastoupení obou pohlaví v základním souboru.

Otázka č.1 Do jaké míry se ztotožňujete s následujícími výroky o učitelích, kterým přisuzujete charisma?

Otázka se zabývá specifickými kritérii učitelů, kterým žáci přisuzují charisma. Pro zpracování výsledků odpovědí žáků na otázku č. 1 byla použita tabulka. Výsledky jednotlivých bloků A-D jsou představeny nejprve samostatně, v závěru kapitoly je prezentováno souhrnné schéma.

A) Osobnostní vlastnosti

	výběr. soubor	minimum	maximum	průměr	medián	modus	rozptyl	směrodat. odch.
OV 1	84	2	5	3,34	3	3	0,584	0,772
OV 2	84	2	5	3,66	4	4	0,744	0,822
OV 3	84	2	5	4,02	4	4	0,540	0,742
OV 4	84	2	5	3,69	4	4	0,882	0,949
OV 5	84	1	5	3,46	3	4	0,888	0,952
OV 6	84	1	5	3,33	3	4	0,978	0,993

Tab. 1 Výsledky kategorie „osobnostní vlastnosti“

V tabulce 1 je zaznamenáno hodnocení žáků jednotlivých položek, patřících do skupiny osobnostní vlastnosti. Položka OV 3 („Učitel je zodpovědný.“) získala od respondentů nejvyšší skóre.

Prostřední hodnota v seřazené řadě dat se nazývá medián. Statistický znak medián rozděluje soubor dat na dvě stejně velké části (Chrátka, 2016). Medián s hodnotou 4 se objevil celkem u tří položek z šesti.

B) Vědomosti

	výběr. soubor	minimum	maximum	průměr	medián	modus	rozptyl	směrodat. odch.
V 1	84	2	5	3,74	4	4	0,712	0,853
V 2	84	2	5	4,14	4	4	0,640	0,808
V 3	84	1	5	3,24	3	3	1,382	1,188
V 4	84	1	5	3,45	3	4	0,900	0,959
V 5	84	3	5	4,40	4	5	0,480	0,699
V 6	84	1	5	3,36	3	3	1,030	1,025
V 7	84	1	5	3,00	3	3	1,240	1,125

Tab.2 Výsledky kategorie „vědomosti“

Ukazatel modus představuje znak s maximální absolutní i relativní četností (Chrátka, 2016). Ve statistickém souboru byla u položky V5 („Učitel je vzdělaný.“) nejčastěji se vyskytující hodnota pět. Jedná se o položku, která jako jediná dosáhla nejvyššího koeficientu, odpovídajícího poloze „naprosto souhlasím“. Nikdo z respondentů na daný výrok neodpověděl možností „spíše nesouhlasím“ ani „naprosto nesouhlasím“.

C) Humor

	výběr. soubor (n)	minimum	maximum	průměr	medián	modus	rozptyl	směrodat. odch.
H 1	84	1	5	3,06	3	2	0,936	0,978
H 2	84	1	5	2,88	3	3	0,866	0,939
H 3	84	1	5	2,78	3	2	1,132	1,075
H 4	84	1	5	2,50	3	2	1,290	1,147
H 5	84	1	5	2,84	3	2	1,174	1,095
H 6	84	1	5	2,92	3	2	1,274	1,139

Tab.3 Výsledky proměnné „humor“

Položka H1 „U tohoto učitele se při výuce nikdy nenudíme“ dosáhla ve skupině otázek, týkajících se humoru, nejvyššího průměru (3,06).

U všech položek, vztahujících se k humoru učitele, byly zastoupeny hodnoty vždy v celém rozsahu 1-5. Nejčastěji žáci na nabízená tvrzení reagovali možností „spíše nesouhlasím“ (H1, H3, H4, H5, H6).

D) Vyučovací metody

	výběr. soubor (n)	minimum	maximum	průměr	medián	modus	rozptyl	směrodat. odch.
VM 1	84	1	5	2,66	3	2	0,784	0,895
VM 2	84	1	4	2,20	2	2	0,680	0,833
VM 3	84	1	5	2,78	3	2	0,852	0,932
VM 4	84	1	4	2,72	3	3	0,882	0,948

Tab.4 Výsledky kategorie „vyučovací metody“

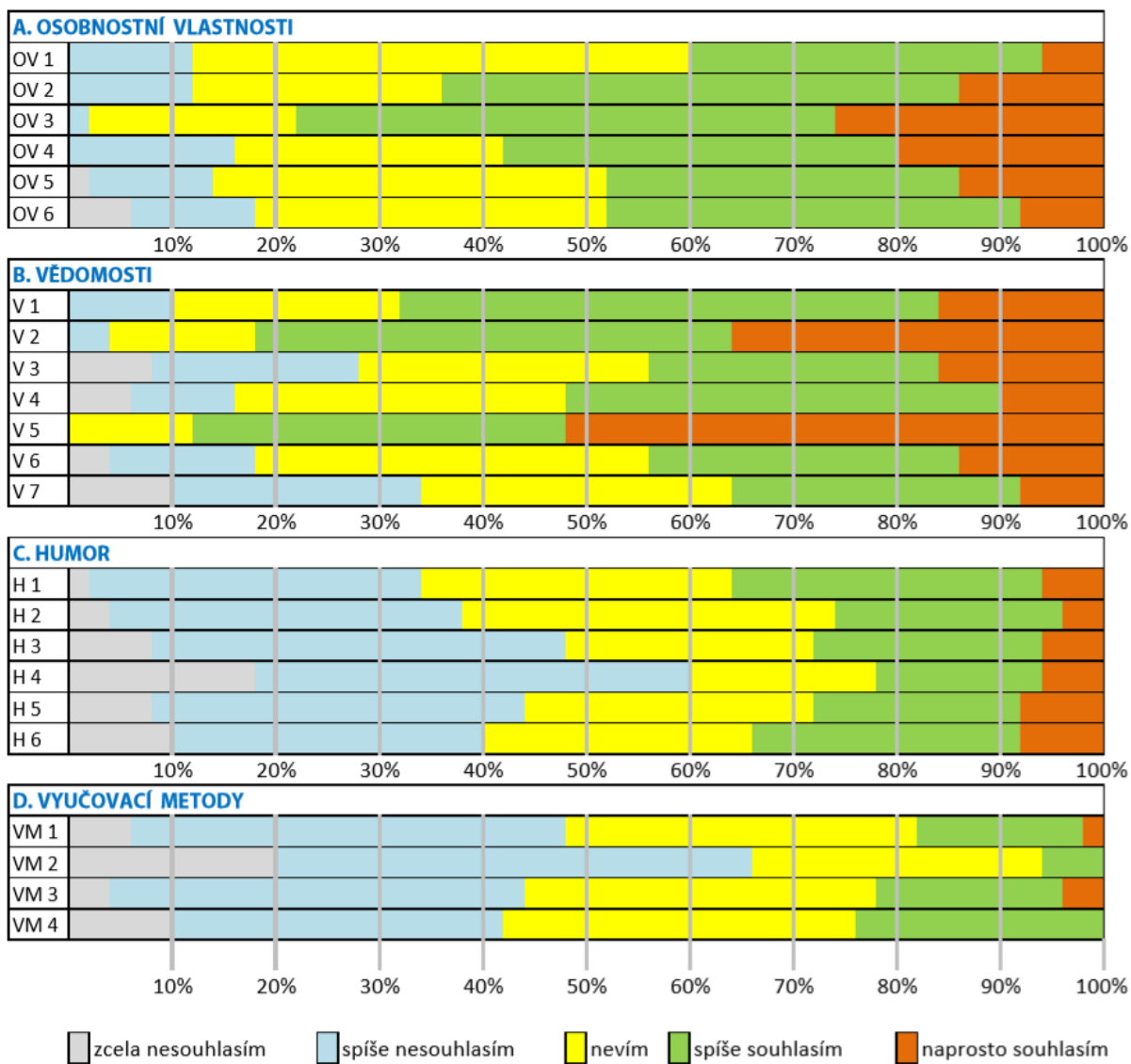
Ve skupině otázek, souvisejících s vyučovacími metodami, se objevily dvě, které nebyly žádným z respondentů hodnoceny nejvyšším stupněm pět („naprosto souhlasím“). Jedná se o otázky VM 2 „Učitel je schopen použít při výuce nové a podnětné prostředky.“ a VM 4 „Učitel používá při výuce tvořivé postupy.“

Souhrnné hodnocení

Učitelé, kterým žáci přisuzují charisma, byli na zvolené střední škole nejpozitivněji hodnoceni v oblasti vědomostí (průměr = 3,62). Blok věnovaný osobnostním vlastnostem dosáhl celkového průměru s hodnotou 3,58. Nejslabším prvkem charismatu dle dosažených hodnot jsou vyučovací metody pedagogů (průměr = 2,59).

	Průměr	směrodat. odch.
Osobnostní vlastnosti	3,58	0,911
Vědomosti	3,62	1,064
Humor	2,83	1,070
Vyučovací metoda	2,59	0,925

Tab.5 Výsledné hodnocení faktorů charismatických učitelů

Obr.2 Názory respondentů na výroky o charismatických učitelích

Výrok uvedený pod položkou V 5 „Učitel je vzdělaný.“ dosáhl u respondentů nejvyššího stupně souhlasu. Ve skupině otázek, příslušejících k vyučovacím metodám u položky VM 2 „Učitel často při výuce používá nové a netradiční postupy.“ a VM 4 „Učitel používá při výuce tvořivé postupy.“ nikdo z 84 respondentů ne zvolil možnost „naprosto souhlasím“.

2.6.4 Ostatní výsledky

Otázka č. 2 Pod pojmem „charisma učitele“ si já osobně představuji...

Dotazník ITCCC byl rozšířen i o otevřenou položku s cílem doplnit kvantifikované údaje o osobní konotaci vnímání pojmu charisma ze strany žáků. Položka nebyla omezena počtem možných odpovědí. Respondentům byl ponechán prostor pro rozepsání vlastní představy o charismatickém učiteli. Snahou bylo podhalit nepředvídaná fakta, případně poukázat na možné nepochopení problematiky.

slovní popis (klíčová slova)		absolutní četnost	relativní četnost
osobnostní vlastnosti	způsob chování vůči žákům, respektuje studenty	20	14 %
	způsob vystupování, projev učitele	19	13 %
	osobnost učitele, jeho povaha	16	11 %
	schopnost zaujmout žáky, nadchnout je	14	10 %
	přátelský učitel	13	9 %
	osobní kouzlo, přitažlivost	10	7 %
	spravedlivý učitel	9	6 %
	tolerantní, chápavý učitel	8	6 %
	hodný učitel	3	2 %
	má přirozený respekt a úctu od žáků	6	4 %
	autorita, žáci si ho váží	4	3 %
	vyznává morální hodnoty	3	2 %
	vyzařuje dobrou energii	1	1 %
	trpělivý učitel	1	1 %
zodpovědný učitel	1	1 %	
vědomosti	vzdělaný učitel	3	2 %
	usnadňuje žákům učení a pochopení učiva	1	1 %
humor	vtipný, humorný učitel	3	2 %
vyučovací metody	kreativní učitel	3	2 %
	učitel, který má zájem o svou práci	3	2 %
celkem		141	100%

Tab. 6 Pojem charisma učitele z pohledu respondentů

V případě, že respondent uvedl víceslovnou odpověď, byly do vyhodnocení započítány všechny charakteristiky charismatu jako rovnocenné. Celkový součet jednotlivých odpovědí tak nesouhlasí s počtem respondentů, uvedení více odpovědí bylo časté. Pro přehlednost byly odpovědi uspořádány do skupin podle sémantické podobnosti.

Tabulka uvádí četnost klíčových slov a slovních spojení, které žáci použili pro vysvětlení pojmu „charisma učitele“.

Mezi charakteristikami, kterými žáci popisovali svou představu o charismatu učitele, se nejčastěji objevoval výčet osobnostních vlastností. Největší četnost dosáhla odpověď respondentů, kteří si s pojmem „charisma učitele“ spojují učitelovo chování ve vztahu k žákům a učitelův respekt svých studentů.

Otázka č.3 Kolik procent učitelů na Vaší střední škole považujete za charismatické?

Uzavřená otázka „Kolik procent učitelů na Vaší střední škole považujete za charismatické?“ byla zařazena z důvodu určení procentuálního zastoupení charismatických učitelů na konkrétní střední škole. Respondenti měli na výběr tři možnosti v rozmezí 0 – 25 %, 26 – 50 % a více než 50 %.

počet učitelů s charismatem	muži		ženy	
	absolutní četnost	relativní četnost	absolutní četnost	relativní četnost
0 - 25 %	7	12 %	12	41 %
26 – 50 %	32	58 %	15	53 %
více než 50 %	16	30 %	2	6 %

Tab. 7 Četnost zastoupení „charismatických učitelů“ z pohledu žáků

2.7 Interpretace výsledků

Pro interpretaci odpovědí žáků na jednotlivé výroky o charismatických učitelích byla použita následující tabulka:

Rozsah skóre	Výklad výroku	Kvalitativní popis
4,5 - 5,00	Vždy pravdivý	Vynikající
3,5 - 4,49	Většinou pravdivý	Výborný
2,50 - 3,49	Zřídka pravdivý	Velmi uspokojivé
1,50 - 2,49	Málokdy pravdivý	Vyhovující
1,00 - 1,49	Nikdy není pravdivý	Potřebné zlepšení

Tab. 8 Kvalitativní popis a interpretace výsledků

Tabulka pro hodnocení a interpretaci výsledků výzkumu byla převzata z publikace *The Integration of Philippine Psychology, Charisma and Teaching Effectiveness in a Filipino Classroom* (Van Anthony G. Toria, Myla Zenaida Cabrilas – Torio, 2016). Ve filipínské studii byl v roce 2016 použit shodný 23 položkový dotazník ITCC od autorek Huang a Lin. Výsledky byly kategorizovány pomocí získaného skóre od respondentů. K hodnotám dosažených výsledků byl přiřazen slovní popis výroku („vždy pravdivý – nikdy není pravdivý“) a jeho kvalitativní popis („vynikající – potřebné zlepšení“).

2.7.1 Vyhodnocení dotazníku

Otázka č.1 Do jaké míry se ztotožňujete s následujícími výroky o učitelích, kterým přisuzujete charisma?

A) Vědomosti

	výběr. soubor	min.	max.	průměr	modus	rozptyl	směrod. odch.	interpretace	kvalitativní popis
V 1	84	2	5	3,74	4	0,712	0,853	Většinou pravdivý	Výborný
V 2	84	2	5	4,14	4	0,640	0,808	Většinou pravdivý	Výborný
V 3	84	1	5	3,24	3	1,382	1,188	Zřídka pravdivý	Velmi uspokojivé
V 4	84	1	5	3,45	3	0,900	0,959	Zřídka pravdivý	Velmi uspokojivé
V 5	84	3	5	4,40	5	0,480	0,699	Většinou pravdivý	Výborný
V 6	84	1	5	3,36	3	1,030	1,025	Zřídka pravdivý	Velmi uspokojivé
V 7	84	1	5	3,00	3	1,240	1,125	Zřídka pravdivý	Velmi uspokojivé

Tab. 9 Souhrn výsledků skupiny „vědomosti“

Z celkového počtu 23 tvrzení byla respondenty nejlépe oceněna položka V 5 („Učitel je vzdělaný.“). Výrok byl žáky klasifikován v rozmezí hodnot 3-5, nejčastěji žáci volili nejvyšší hodnotu 5 („naprosto souhlasím“). Údaj rozptylu (0,48) vypovídá o vysoké homogenitě souboru. V oblasti vědomostí získalo u žáků nejnižší skóre tvrzení V 7 „Učitelovy vědomosti překračují hranice oboru.“, nejčastěji žáci odpovídali, že nevědí. Blok věnovaný vědomostem získal od žáků nejvyšší hodnocení (celkový průměr = 3,62). Celkem 3 položky ze 7 dosáhly u žáků výsledné kvalitativní reakce „výborný“, zbývající položky získaly kvalitativní popis „velmi uspokojivé“.

Charismatický učitel musí být vzdělaný, mít kvalitní vědomosti z oboru a být zkušený, aby dokázal dobře zvládat situace, které při výuce vzniknou. Hypotéza H1 „Většina dotazovaných žáků vyzdvihuje u charismatického učitele expertnost.“ byla potvrzena.

B) Osobnostní vlastnosti

Tabulka ukazuje hodnocení žáků jednotlivých složek oblasti „osobnostní vlastnosti.“ Komponenty OV 2, OV 3 a OV 4 byly respondenty posouzeny jako "výborné". Položky OV 1, OV 5 a OV 6 dosáhly celkového hodnocení „velmi uspokojivé“.

	výběr. soubor	min.	max.	průměr	modus	rozptyl	směrod. odch.	interpretace	kvalitativní popis
OV 1	84	2	5	3,34	3	0,584	0,772	Zřídka pravdivý	Velmi uspokojivé
OV 2	84	2	5	3,66	4	0,744	0,822	Většinou pravdivý	Výborný
OV 3	84	2	5	4,02	4	0,540	0,742	Většinou pravdivý	Výborný
OV 4	84	2	5	3,69	4	0,882	0,949	Většinou pravdivý	Výborný
OV 5	84	1	5	3,46	4	0,888	0,952	Zřídka pravdivý	Velmi uspokojivé
OV 6	84	1	5	3,33	4	0,978	0,993	Zřídka pravdivý	Velmi uspokojivé

Tab. 10 Přehled výsledků bloku „osobnostní vlastnosti“

Lichý počet bodů na Likertově škále umožnil respondentům říci, že nejsou rozhodnutí, nebo že neupřednostňují žádnou z nabízených variant odpovědí.

Statistický znak modus představuje nejčastěji se vyskytující odpověď (Chrátka, 2016). Položka OV 1 „Učitel je velmi trpělivý.“ byla respondenty běžně hodnocena indexem 3 – „nevím“. Ostatní komponenty OV 2 – OV 6 považovala převážná část žáků za většinou pravdivé (4 – „spíše souhlasím“).

Osobnostní vlastnosti pedagoga žáci vyzdvihovali i v odpovědích na otevřenou otázku. Přesto v jejich hodnocení charismatických učitelů žádná z komponent v oblasti věnované osobnostním rysům nedosáhla vynikajícího hodnocení. Žádný z nabízených výroků nezískal výsledný průměr v rozmezí 4,5 – 5, který odpovídá „vždy pravdivému“ tvrzení.

Charakteristika statistického souboru pomocí středních hodnot (průměr, modus) není zcela dostačující. Pro úplnější informovanost o vlastnostech souboru byly použity tzv. míry rozptýlení. Míry variability (rozptyl a směrodatná odchylka) popisují vyrovnanost jednotek souboru, ukazují, jak jsou hodnoty souboru rozptýleny, a jak se vzájemně liší (Chrástka, 2016).

Nejvyšší míru homogenity dosáhl sledovaný soubor u otázky OV 3 „Učitel je zodpovědný.“, u které byla nejmenší hodnota rozptylu (0,54) i směrodatné odchylky (0,742). Různorodost názorů jednotlivých žáků se projevila u otázky OV 6 „Učitel dodrží, co slíbí, je pro nás dobrým vzorem.“ Výsledky potvrdily, že vnímání charismatu učitele je značně subjektivní záležitostí žáka.

Z analýzy výsledků osobnostních rysů vyplývá, že u žáků existuje vysoká shoda s uvedenými výroky o charismatických učitelích. Hypotéza H2 „Většina dotazovaných žáků oceňuje u charismatického učitele některé osobnostní rysy.“ byla potvrzena.

C) Humor

	výběr. soubor	min.	max.	průměr	modus	rozptyl	směrod. odch.	interpretace	kvalitativní popis
H 1	84	1	5	3,06	2	0,936	0,978	Zřídka pravdivý	Velmi uspokojivé
H 2	84	1	5	2,88	3	0,866	0,939	Zřídka pravdivý	Velmi uspokojivé
H 3	84	1	5	2,78	2	1,132	1,075	Zřídka pravdivý	Velmi uspokojivé
H 4	84	1	5	2,50	2	1,290	1,147	Zřídka pravdivý	Velmi uspokojivé
H 5	84	1	5	2,84	2	1,174	1,095	Zřídka pravdivý	Velmi uspokojivé
H 6	84	1	5	2,92	2	1,274	1,139	Zřídka pravdivý	Velmi uspokojivé

Tab. 11 Souhrnné výsledky bloku „humor“

Ve skupině položek, vztahujících se k humoru pedagoga, se převážně objevovala nesouhlasná reakce žáků s nabízeným tvrzením. Odpověď „spíše nesouhlasím“ byla nejčastěji volena v pěti případech ze šesti. Reakce žáků na výroky v oblasti „humoru“ lze souhrnně interpretovat jako „zřídka pravdivé tvrzení“. Nejslabších výsledků dosáhli učitelé na konkrétní střední škole při posouzení, zda používají zábavné výukové metody (položka H4).

Výsledky poukázaly na skutečnost, že humor je posuzovanými učiteli při výuce využíván jen omezeně. Zmíněný fakt se zásadním způsobem promítl do výsledků výzkumu. Mezi respondenty se našla jen malá skupina žáků (4 – 8 % respondentů), která na nabízené tvrzení (H1 – H6) zareagovala způsobem „naprosto souhlasím“. Hypotéza H3 „Smysl pro humor je žáky vnímán jako důležitý rys charismatického učitele.“ nebyla potvrzena.

Humor je významným prostředkem ke vzájemnému sblížení učitele a žáků. Učitel se smyslem pro humor vytváří ve třídě příjemnou atmosféru. V dostupných výzkumech na téma „ideální učitel“ humor figuruje jako neodmyslitelná součást osobnosti vysněného učitele.

D) Vyučovací metody

	výběr. soubor	min.	max.	průměr	modus	rozptyl	směrod. odch.	interpretace	kvalitativní popis
VM 1	84	1	5	2,66	2	0,784	0,895	Zřídka pravdivý	Velmi uspokojivé
VM 2	84	1	4	2,20	2	0,680	0,833	Málokdy pravdivý	Vyhovující
VM 3	84	1	5	2,78	2	0,852	0,932	Zřídka pravdivý	Velmi uspokojivé
VM 4	84	1	4	2,72	3	0,882	0,948	Zřídka pravdivý	Velmi uspokojivé

Tab. 12 Celkové výsledky faktoru „vyučovací metody“

Blok, nabízející posouzení vyučovacích metod charismatického učitele, získal od žáků nejslabší hodnocení. Z výběrového souboru 84 respondentů se nenašel nikdo, kdo by zcela souhlasil s dvojicí výroků VM 2 a VM 4: „Učitel je schopen použít při výuce nové a podnětné prostředky.“ a VM 4 „Učitel používá při výuce tvořivé postupy.“ Nejhorší skóre ze všech 23 položek měl výrok VM 2 „Učitel je schopen použít při výuce nové a podnětné prostředky.“, výsledku odpovídá popis („málokdy pravdivý“). Dosažený výsledek lze vyložit jako „vyhovující“.

Nejběžnější odezva žáků na otázky, vztahující se k vyučovacím metodám, byla „spíše nesouhlasím“ (VM 1, VM 2, VM 3). Hodnoty rozptylu navíc ukazují na poměrně vysokou stejnorodost sledovaného souboru. Stanovená hypotéza H4 „Většina žáků si u charismatického učitele cení jeho didaktické a prezentační dovednosti.“ nebyla potvrzena.

E) Souhrnné hodnocení

	průměr	směrodat. odch.	interpretace
Osobnostní vlastnosti	3,58	0,911	Většinou pravdivý
Vědomosti	3,62	1,064	Většinou pravdivý
Humor	2,83	1,070	Zřídka pravdivý
Vyučovací metoda	2,59	0,925	Zřídka pravdivý

Tab. 13 Celkové výsledky klíčových charakteristik charismatu

V celkové konstrukci charismatu učitele byla žáky nejvyšším průměrem (3,62) ohodnocena skupina vědomostí. Osobnostní vlastnosti dosáhly u žáků skóre 3,58.

Oba klíčové faktory charismatického učitele (osobnostní vlastnosti a vědomosti) docílily obdobných výsledků hodnoty průměru a souhrnné interpretace výroků „většinou pravdivé tvrzení“.

Učitelé, kterým žáci přisuzují charisma, byli respondenty na konkrétní střední škole nejhůře oceněni za vyučovací metody. Ukázalo se, že vytváření inspirativních podkladů, používání nových a netradičních postupů a prostředků není u učitelů zcela běžné. Pro dosažení efektivnější výuky by se učitelé na dané škole měli zaměřit zejména na zlepšení vyučovacích metod.

Otázka č.2 Pod pojmem „charisma učitele“ si já osobně představuji...

Pomocí otevřené otázky bylo zjištěno, že většina žáků (91 %) si s pojmem „charisma učitele“ spojuje osobnostní vlastnosti učitele. Ze 141 odpovědí na otevřenou otázku bylo uvedeno pouze 13 klíčových slov souvisejících s vědomostmi učitele, humorem a vyučovacími metodami.

U charismatických učitelů si žáci velmi pozorně všímají osobnostních rysů pedagogů. Mezi žákem a učitelem probíhá neustále interakce a především osobnost učitele ovlivňuje intenzitu a způsob vzájemného působení. Výzkum potvrdil závěry A. Vališové, která upozorňuje na důležitost partnerského pojetí vztahu mezi dospělým a dítětem. Osobnost žáka, jeho názory i projevy, by měly být pedagogem respektovány. Respondenti zdůraznili fakt, že způsob učitelova chování a především respekt vůči studentům, je pro ně rozhodujícím faktorem, který představuje charisma.

Zneužívání vedoucí pozice, dané sociální rolí učitele, zásadním způsobem škodí vzájemnému vztahu učitele a žáka. Pro efektivní výuku s podporou charismatu je partnerství důležité.

Otázka č.3 Kolik procent učitelů na Vaší střední škole považujete za charismatické?

Výzkumná data odhalila rozdíly ve vnímání charismatického učitele mezi žáky a žákyněmi. Ačkoliv nemůžeme získaná data zobecňovat vzhledem k nízkému počtu účastníků výzkumného šetření, nabízí se doporučení pro další výzkumné aktivity - možné genderové rozdíly v percepci charismatu učitele. Žáci (muži) na vybrané střední průmyslové škole vidí zastoupení charismatických učitelů optimističtěji než jejich spolužačky. Celkem 30 % žáků se domnívá, že na jejich škole vyučuje přes 50 % učitelů s charismatem. Naopak 41 % žen upozorňuje na skutečnost, že podle jejich názoru je charismatických učitelů na škole méně než 25 %.

2.8 Shrnutí výsledků výzkumu

Charisma ve školním kontextu je aktuálním tématem a je proto žádoucí nabídnout obecný rámec pro pochopení charismatu učitele. Složitost a obtížná definovatelnost jevu charismatu učitele by neměla u odborníků vést k rezignaci na jeho zkoumání.

Charisma není samostatně přímo měřitelné. Koncept charismatu je tvořen řadou proměnných, z nichž některé neumíme v jejich rozsahu plně postihnout. Jednotlivé aspekty charismatu však lze vyčlenit a rozdělit. Výzkum potvrdil, že pomocí takového přístupu lze pracovat na dílčích složkách a měřit je samostatně. V rámci dotazníkového šetření byl sledován fenomén charismatu učitele pomocí čtyř aspektů: osobnostních vlastností, vědomostí, humoru a vyučovacích metod.

Žáci překvapivě zdůraznili osobnostní vlastnosti učitele na úkor didaktických schopností. Výsledky zjištěné v rámci předkládané bakalářské práce potvrzují, že určujícím faktorem charismatických učitelů je jejich expertnost. Blok věnovaný vědomostem získal od žáků nejvyšší celkové hodnocení. U učitele, kterému žáci přisuzují charisma, byla vyzdvižnuta zejména vzdělanost pedagoga. Voss a Gruber (2006) upozornili na skutečnost, že učitelé by kromě hlubokých znalostí svého předmětu měli být schopni zprostředkovat žákům vědomosti co nejsrozumitelnějším způsobem. Bain (2004) zdůraznil odbornost učitele a především jeho roli v rozvoji kritického myšlení žáků. Zahraniční autoři poukazují na skutečnost, že učitelovy vědomosti a výukové metody, které při své práci využívá, spolu úzce souvisí a jsou podstatou efektivní výuky.

Používání nových a netradičních postupů a prostředků se ve výzkumu na konkrétní škole naopak ukázalo jako nejslabší oblast charismatických učitelů. Za používané vyučovací metody získali učitelé na zvolené střední škole nejslabší hodnocení. Převládající reakce žáků na nabízená tvrzení, týkající se používání nových a podnětných prostředků a postupů ve výuce, byla nesouhlasná. Žáci nejčastěji volili odpověď „spíše nesouhlasím.“ Využívání tvořivých postupů i vytváření nových a inspirativních podkladů pro výuku není u učitelů na zvolené střední škole běžné. Pedagogové by měli disponovat širším spektrem výukových dovedností. Umění zvolit ve správný okamžik vhodnou metodu a podat složité téma poutavým a pochopitelným způsobem vypovídá o učitelově mistrovství (Stronge, 2007). Bain (2004) dospěl k závěru, že nejlepší učitelé používají svých vědomostí především k rozvíjení technik, přispívajících ke zkvalitňování studentova myšlení.

Charismatická autorita v podobě osobnosti učitele se jeví jako ideální pro zprostředkování nejen vědomostí a nových dovedností, ale i morálních hodnot žákům. U učitelů se předpokládá, že budou pro studenty dobrým vzorem. V rovině osobnostních vlastností žáci na charismatickém učiteli ocenili, že je spravedlivý, zodpovědný a má vysoký morální kredit. Zjištění jsou ve shodě s tím, co předpokládaly Huang a Lin (2014 i 2017), že žáci u učitele očekávají vhodné

vystupování i morální a etické chování. Hodnocení osobnostních vlastností odpovídá závěrům, k nimž dospěli Greimel-Fuhrmann & Geyer, 2003; Voss & Gruber, 2006, podle nichž charismatický učitel vykazuje kladné vlastnosti jako je přívětivost, přístupnost, trpělivost a entuziasmus.

Na skutečnost, že studenti upřednostňují učitele, kteří do výuky začleňují humor, poukázali ve svých studiích Davies (2005), Minchew a Hopper (2008), a Neumann, Hood a Neumann (2017). Učitelé se smyslem pro humor působí sympaticky, přístupně, zvyšují pozornost a kreativitu žáků (Minchew & Hopper 2008). Z výsledků výzkumu je však patné, že humor je posuzovanými učiteli při výuce využíván jen omezeně.

Dotazník nabídl ucelený pohled na čtyři klíčové aspekty výuky s podporou charismatu. Postoje žáků vůči charismatu pedagoga lze hodnotit i prostřednictvím jiných položek a dalších faktorů. Ukázalo se, že použitý dotazník funguje jako výzkumný nástroj, který pomůže učitelům zvýšit informovanost o jejich silných a slabých stránkách. Na základě poznání pak budou moci provádět takové změny, jež jim pomohou zlepšit kvalitu výuky.

Čistě kvantitativní výzkum složitého pedagogicko-psychologického jevu by bylo vhodné doplnit o metodu kvalitativní. Zkoumání charismatu v kontextu školy z různých úhlů pohledu a souběžně pomocí několika technik umožní hlouběji proniknout do zkoumané problematiky.

Závěrem uvádíme, že zásadní rozdíl mezi dobrým a charismatickým učitelem spočívá především v tom, že charismatický učitel působí na emoce studentů, motivuje je a aktivizuje. K tomuto názoru dospěl již Zimbardo (1980) a v novějších výzkumech Newman (2005 a 2017). Charisma je nezpochybnitelnou kvalitou učitele. Žáci v hodinách charismatického učitele pracují s větším západem, díky motivaci podávají lepší výkony a často dosahují i lepších studijních výsledků.

Odborníci se rozcházejí v zásadní otázce, zda se dá naučit být charismatický. Většina odborníků (Walton, 2016, Milojkovic, 1982) se domnívá, že charisma může být zlepšováno nácvikem.

Výzkum poukázal na důležitou skutečnost, že výuka za podpory charismatu, není otázkou pouze několika výjimečných učitelů. Zjištění je ve shodě s Milojkovicovým tvrzením (1982), že charismatická výuka je výsledkem neustálé a dobře organizované kognitivní činnosti umocněné silnou touhou odvádět vynikající práci. Na zlepšení většiny dovedností a schopností, které tvoří podstatu charismatu, se dá poměrně dobře pracovat.

Závěr

Cílem předložené bakalářské práce byla analýza konceptu charismatu, především charismatu učitele, a to v rovině teoretické, i prostřednictvím empirické sondy. Vycházeli jsme z předpokladu, že jde principiálně o termín obtížně definovatelný, částečně se v rovině pedagogicko-psychologické překrývající s dalšími souvisejícími pojmy, spojenými s aktivitami učitele.

V teoretické části jsme popsali vývoj charismatu, od původního chápání v rámci teologie, přes sociologické pojetí Maxe Webera, k současnému přístupu, jak se v různých variantách objevuje ve studiích odborníků s odlišným vzdělanostním zázemím.

Mezi těmito studii bychom vyzdvihli přístup amerických psychologů Milojkoviće a Zimbarda, kteří na základě rozsáhlého kvalitativně vedeného výzkumu zdůraznili ve výčtu charakteristik charismatičtého učitele jeho schopnost ovlivnit emocionální složku osobnosti studujícího.

Za cíl empirického šetření jsme si stanovili zjištění, jak chápou charisma učitele středoškoláci, žáci střední odborné školy. Jako metodu jsme pilotně použili český překlad taiwanské škály měření charismatu z roku 2014. Tento dotazník nabízí měřitelné indexy pro posouzení čtyř faktorů spojených s charismatičtým učitelem. Výsledky zjištěné v jednotlivých kategoriích (osobnostní vlastnosti, vědomosti, humor a vyučovací metody) byly kvantifikovány prostřednictvím deskriptivní statistiky.

Jako doplňující výzkumný prostředek jsme použili otevřenou položku dotazníku, v níž měli respondenti za úkol vymezit vlastní představu o charismatu učitele. Zvoleným způsobem jsme se pokusili o popis konotací pojmu charisma učitele, neboť daný aspekt podle našeho názoru v taiwanské škále chybí.

Jednotlivé dílčí položky taiwanského dotazníku nabízejí pohled obou autorek na předpokládané složky charismatu. Odborné znalosti se ukázaly jako jeden z určujících atributů i u našeho výzkumného vzorku. Většina dotazovaných žáků vyzdvihla expertnost charismatičtého učitele, konkrétně jeho obecnou vzdělanost a kvalitní vědomosti z oboru. S expertností úzce souvisí i schopnost používat vhodné metody výuky, které usnadní žákům pochopení učiva. Očekávali jsme, že to stejně budou vnímat i naši respondenti. Ocenění učitelovy didaktické invence se ale v naší sondě neprokázalo: respondenti jí nepřipsali klíčový význam. Podle našeho názoru může být příčinou i fakt, že taiwanská škála obsahuje pouze 4 položky zaměřené na didaktické schopnosti učitele. Autorky škály sice podrobily znění dotazníku důkladnému statistickému ověření, včetně faktorové analýzy, ale určitá disproporce v počtu „didaktických“ položek dotazníku a položek u ostatních faktorů mohla reakce českých respondentů ovlivnit. Za používané vyučovací metody získali učitelé

na zvolené střední škole nejslabší hodnocení. Nabízí se však i interpretace, že v daném vzorku respondenti upřednostňují jiné atributy učitelova charismatu.

Žáci často vzpomínají na své oblíbené učitele jako na ty, kteří ve třídě uměli vytvořit zajímavé prostředí. Začlenění humoru do výuky může přispět k přátelské atmosféře ve vyučovacích hodinách. Humor by ovšem měl být využíván úměrně a především ve správnou chvíli. Námi zjištěné výsledky poukázaly na skutečnost, že na dané škole je učiteli při výuce humor využíván spíše výjimečně.

Další položky dotazníku byly zaměřeny na potenciální osobnostní rysy charismatického učitele. Učitelé, kterým dotazovaní žáci přisuzovali charisma, vykazují řadu pozitivních povahových vlastností. Souhlasné reakce žáků se vyskytly při posuzování učitelovy zodpovědnosti, spravedlivém hodnocení při zkoušení i úrovni jeho morálního kreditu.

Kvalitativní data, získaná z odpovědí na otevřenou otázku („*Pod pojmem charisma si já osobně představuji...*“) potvrdila význam kladných osobnostních rysů charismatického učitele. V některých případech byla souhlasná odpověď u velké většiny respondentů. Ti kladli důraz především na učitelovo chování ve vztahu k žákům a jeho respekt k nim. Velká část žáků si charisma spojuje se způsobem vystupování a projevem učitele. Od charismatického učitele se také očekává, že bude mít vysoké morální a etické standardy.

Empirické šetření přineslo také nepředpokládané genderové rozdíly ve vnímání charismatu učitele. Žáci (muži) na zvolené střední odborné škole vnímali zastoupení charismatických učitelů optimističtěji než jejich spolužačky. Téměř jedna třetina žáků uvedla, že na jejich škole vyučuje přes 50 % učitelů s charismatem. Naopak 41 % dotazovaných studentek zastávalo názor, že charismatických učitelů na škole je méně než 25 %. Vzhledem k velikosti našeho výzkumného vzorku je ale žádoucí výsledek ověřit.

Charismatický učitel si zpravidla svou přednost plně neuvědomuje. Charisma představuje soubor určitých osobnostních kvalit, jež člověk používá zcela přirozeně. Zahraniční výzkumy se však přiklánějí k názoru, že charisma lze rozvíjet, že se nejedná pouze o nějakou vrozenou schopnost, jíž disponuje pouze malé procento jedinců. Zde se otvírá možnost dalšího zaměření výzkumných aktivit a zejména možností, jak učitelské charisma utvářet např. v pregraduální přípravě učitelů.

Další směřování výzkumů se nabízí v rovině metodologické: ačkoliv je k dispozici již zmíněná taiwanská škála, zastáváme názor, že by se měly další výzkumy charismatu učitele opírat také o kvalitativní metody, vzhledem k tomu, jak složitý a obtížně uchopitelný koncept charisma učitele představuje.

Seznam použité literatury

1. BERNIERI, Frank, GILLIS, John. S., DAVIS, Janet M., & GRAHE, Jon E. *Dyad rapport and the accuracy of its judgment across situations: A lens model analysis*. Journal of Personality and Social Psychology, 71(1), 1996. pp. 110–129.
2. BLIESEMANN DE GUEVARA, Berit, REIBER, Tatjana. *Charisma und Herrschaft. Führung und Verführung in der Politik*. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 2011. S. 250.
3. BLY, Robert W. *Magnetic selling: Develop the charm and charisma that attract customers and maximize sales*. New York: Amacom Books. 2006. pp. 240.
4. BROWN, Nigel. *What makes a good educator? The relevance of meta programmes*. Assessment & Evaluation in Higher Education, 29(5), 2004. pp. 515-533.
5. CABANEOVÁ, Olivia Fox. *Charisma mýtů zbavené: Naučte se, jak získat a posílit své osobní kouzlo*. Brno: BizzBooks, 2014. S. 256. ISBN 978-80-265-0223-4.
6. ČIHÁK, Michal. *Statistické zpracování dotazníků v SPSS*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové Pedagogická fakulta, 2014. S. 92.
7. DAVIES, James. *What Makes a Good Engineering Lecturer? – Students Put their Thoughts in Writing*. European Journal in Engineering Education 3/2006.
8. DOBROVSKÁ, Dana. *Quality Engineering Teaching for Quality Engineering Learning*. In: Edulearn Proceedings 2017. pp. 6785 – 6789. ISSN 2340-1117.
9. DOBROVSKÁ, Dana. *Measuring Teacher Charisma – A Preliminary Study*. Media4u2/2018, ISSN 1214 – 9187.
10. DVOŘÁČEK, Jiří. *Kompendium pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova, 2009. S. 176. ISBN 978-80-7290-405-1.
11. GEBHARDT, Winfried. *Charisma als Lebensform. Zur Soziologie des alternativen Lebens*. Berlin: D. Reimer, 1994. S. 295.
12. GREIMEL-FUHRMANN, Bettina, GEYER, Alois. (2003). *Students' evaluation of teachers and instructional quality – analysis of relevant factors based on empirical evaluation research*. Assessment & Evaluation in Higher Education, 28(3), 2003. pp. 229-238.

13. HSIAO, Ching-Lien. *The use of impression management by teaching-excellence instructors*. Journal of Liberal Arts and Social Sciences, 5, 2009. pp. 151-172.
14. HUANG, Yun-Chen., LIN, Shu-Hui. *The Effect of Teacher Charisma on Student Attitude Towards Calculus Learning*. International Journal of Science, Technology and Society. Vol. 5, No. 2, 2017. pp. 26-32. Doi: 10.11648/j.ijsts.20170502.12.
15. HUANG, Yun-Chen., LIN, Shu-Hui. *Assessment of Charisma as a Factor in Effective Teaching*. Journal of Educational, Technology & Society, 2014. S. 284-295.
16. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016, ISBN 978-80-247-5326-3.
17. JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů*. Praha: Grada, 2012. S. 264. ISBN 978-80-247-3679-2.
18. JŮVA, Vladimír et al. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido – edice pedagogické literatury, 2001. S. 118. ISBN 80-859-3195-8.
19. KANTOROVÁ, Jana et al. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I*. Olomouc: Hanex, 2008. S. 246. ISBN 978-80-7409-024-0.
20. MILOJKOVIC, James. *Teaching With Charisma*. To Improve the Academy, published by The Professional and Organizational Development, Network in Higher Education, 1982. S. 217-223.
21. MINCHEW, Sue S., HOPPER Peggy F. *Techniques for Using Humor and Fun in the Language Arts Classroom*. The Clearing House, 81(5), 2008. pp. 232-36.
22. NEUMANN, David. L., HOOD, Michelle., & NEUMANN, Michelle. M. *Statistics? You must be joking: The application and evaluation of humor when teaching statistics*. Journal of Statistics Education, 17(2), 2017.
23. NEWMAN, W. Joseph. *America's Teachers: An introduction to education to education*. Journal of Educational Psychology, 97, 2005. pp. 170-183.
24. PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 2011, S. 270. ISBN 978-80-246-1916-3.
25. PETRUSEK, Miloslav et al. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. S. 747. ISBN 80-7184-310-5.

26. PRŮCHA, Jan., WALTEROVÁ, Eliška., MAREŠ, JIŘÍ. *Pedagogický slovník*. 2. vydání. Praha: Portál. S. 400. ISBN 978-80-7367-647-6.
27. PUNCH, Keith F. *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál. S. 152. ISBN 978-80-7367-381-9.
28. RAELIN, Joseph. A. *Taking the charisma out: Teaching as facilitation*. *Organization Management Journal*, 3(1), 2006. pp. 4-12.
29. REITER, Michael A. *Charisma. Jak ho objevit, rozvinout a cíleně použít*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2004. S. 82. ISBN 80-7106-684-2.
30. ŘEZANKOVÁ, Hana. *Analýza dat z dotazníkových šetření*. Praha: Professional Publishing, 2007, S. 212. ISBN 978-80-86946-49-8.
31. STRONGE, James H. *Qualities of effective teachers* (2nd ed.). Alexandria, VA: Association of Supervision and Curriculum Development. 2007.
32. TORIO, Von Anthony G., CABRILLAS-TORIO, Myla Zenaida. *Towards the development of a Charisma Inventory for Teaching Effectiveness (CITE) in the Philippine classroom*. *International Journal of Research Studies in Education Consorta Academia*, 2017, pp. 56 – 63.
33. VALIŠOVÁ, Alena., KASÍKOVÁ, Hana. *Pedagogika pro učitele*. 3. Vydání. Praha: Grada, 2014. S. 456. ISBN 978-80-247-3357-9.
34. VIKTOROVÁ, Ida. *Cesty studentů učitelství k autoritě učitele*. In.: časopis *Pedagogika* 95(2), 1995. S. 171-180.
35. VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Charisma a zneužívání*. In: časopis *Dingir* 12(3), 2012. S. 74-77.
36. VORLÍČEK, Chrudoš. *Úvod do pedagogiky*. Jinočany: H&H, 2000. S. 175. ISBN 80-86022-79-X.
37. VOSS, Roediger, GRUBER, Thorsten. *The desired teaching qualities of lecturers in higher education: A means end analysis*. *Quality Assurance in Education*, 14(3), 2006. pp. 217-242.
38. WALKER, Ian. *Výzkumné metody a statistika*. Praha: Grada, 2013. S. 218. ISBN 978-80-247-3920-5.

39. WALKER, James R. *Twelve characteristics of an effective teacher: A longitudinal, qualitative, quasi-research study of in-service and pre-service teachers' opinions.* Educational Horizons, 2008, 87, S. 61-68.
40. WANG, Young. Y. *Ways of Enhancing University Teachers' Personal Charms in Ideological and Moral Cultivation and Legal Basis Teaching.* Journal of HuBei TV University, 32(5), 2012. pp. 42-44.
41. WEBER, Max. (Ed. PARSONS Talcott) *The Theory of Social and Economic Organization.* New York: Oxford University Press, 1947. pp. 436.
42. WEBER, Max. (překl. ŠKODA Jan) *Autorita, etika a společnost. Pohled sociologa do dějin.* Praha: Mladá fronta, 1997. S. 132-162. ISBN 8020406115.
43. WISEMAN, Richard. *Step by step guide to charisma.* BBC News Magazine, 05, 2005.
44. ZHÁNĚL, Jiří. HELLEBRANDT, Vladimír. SEBERA, Martin. *Metodologie výzkumné práce.* Brno: Masarykova univerzita. 2014. ISBN 978-80-210-6696-0.

Seznam obrázků

Obrázek 1	Vzájemný vztah pojmů charisma a autorita, schéma 1.....	21
Obrázek 1	Vzájemný vztah pojmů charisma a autorita, schéma 2.....	22
Obrázek 3	Respondenti zastoupení žáků a žákyň.....	30
Obrázek 4	Názory respondentů na výroky o charismatických učitelích.....	33

Seznam tabulek

Tabulka 1	Výsledky faktoru „osobnostní vlastnosti“	31
Tabulka 2	Výsledky faktoru „vědomosti“	31
Tabulka 3	Výsledky proměnné „humor“	32
Tabulka 4	Výsledky kategorie „vyučovací metody“	32
Tabulka 5	Výsledné hodnocení faktorů charismatických učitelů	33
Tabulka 6	Pojem charisma učitele z pohledu respondentů	34
Tabulka 7	Četnost zastoupení charismatických učitelů z pohledu žáků	35
Tabulka 8	Kvalitativní popis a interpretace výsledků	36
Tabulka 9	Souhrn výsledků skupiny „vědomosti“	36
Tabulka 10	Přehled výsledků „osobnostní vlastnosti“	37
Tabulka 11	Souhrnné výsledky bloku „humor“	38
Tabulka 12	Celkové výsledky faktoru „vyučovací metody“	39
Tabulka 13	Celkové výsledky klíčových charakteristik charismatu	39

PŘÍLOHA

DOTAZNÍK „CHARISMA UČITELE“

1. Do jaké míry se ztotožňujete s následujícími výroky o učitelích, kterým přisuzujete charisma?

(0% zcela nesouhlasím, 25% spíše nesouhlasím, 50% nevím, 75% spíše souhlasím, 100% naprosto souhlasím)

A. OSOBNOSTNÍ VLASTNOSTI

	0%	25%	50%	75%	100%
1. Učitel je velmi trpělivý.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Učitel je při zkoušení spravedlivý.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Učitel je zodpovědný.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Učitel má vysoký morální kredit.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Učitel je demokratický a tolerantní k odlišným názorům.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Učitel dodrží, co slíbí, je pro nás dobrým vzorem.	☐	☐	☐	☐	☐

B. VĚDOMOSTI

	0%	25%	50%	75%	100%
7. Učitel dobře zvládá všechny situace, které při výuce vzniknou.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Učitel má kvalitní vědomosti z oboru.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Obdivuji učitelovu zběhlost ve vyučovaném předmětu.	☐	☐	☐	☐	☐
10. Učitel poskytuje studentům dostatečné studijní opory.	☐	☐	☐	☐	☐
11. Učitel je vzdělaný.	☐	☐	☐	☐	☐
12. Učitel užívá vhodné metody, usnadňující žákům pochopení učiva.	☐	☐	☐	☐	☐
13. Učitelovy vědomosti překračují hranice oboru.	☐	☐	☐	☐	☐

C. HUMOR

	0%	25%	50%	75%	100%
14. U tohoto učitele se při výuce nikdy nenuďme.	☐	☐	☐	☐	☐
15. Tento učitel má opravdový smysl pro humor.	☐	☐	☐	☐	☐
16. Učitel vypráví během výuky vtipné příběhy.	☐	☐	☐	☐	☐
17. Učitel používá zábavné výukové metody.	☐	☐	☐	☐	☐
18. Výuka u tohoto učitele je zábavná.	☐	☐	☐	☐	☐
19. Učitel umí při výuce vytvořit humornou a uvolněnou atmosféru.	☐	☐	☐	☐	☐

D. VYUČOVACÍ METODY

	0%	25%	50%	75%	100%
20. Učitel vytváří nové a inspirativní podklady pro výuku.	☐	☐	☐	☐	☐
21. Učitel často při výuce používá nové a netradiční postupy.	☐	☐	☐	☐	☐
22. Učitel je schopen použít při výuce nové a podnětné prostředky.	☐	☐	☐	☐	☐
23. Učitel používá při výuce tvořivé postupy.	☐	☐	☐	☐	☐

2. Pod pojmem „charisma učitele“ si já osobně představuji
.....
(doplňte)

3. Kolik procent učitelů na Vaší střední škole považujete za charismatičké?

0 – 25 %

26 – 50 %

více než 50 %

Údaje o respondentovi:

Pohlaví:

Žena

Muž

